

บทที่ 3

กำเนิดและวิวัฒนาการพรรคการเมืองในประเทศไทย

การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ในทางการเมืองการปกครองของประเทศไทย กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก จตุสดมภ์ อันมีเวียง วัง คลัง และนา ซึ่งเป็นการปกครองแบบดั้งเดิมของไทยที่ตกทอดมาจาก กรุงศรีอยุธยาเป็นการปกครองแบบสมัยใหม่ โดยตั้งกระทรวง 12 กระทรวงขึ้นรับผิดชอบแทน และทรงปฏิรูปด้านการปกครอง ได้แก่ การจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินแบบใหม่ จัดตั้งหน่วยงานใหม่ วางรูปแบบและกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ความสัมพันธ์ ระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคอย่างรัดกุม รวมทั้งได้มีการจัดการด้านทหารแบบตะวันตก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแก่กองทัพไทยในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่ รักษาเอกราชของชาติได้อย่างปลอดภัย การปฏิรูปทางสังคม ได้แก่ การเลิกทาส การเลิกระบบไพร่ การจัดการศึกษา การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การปรับปรุงนโยบายด้านการคลัง การภาษีอากร การคมนาคม และการสื่อสาร และการใช้วิทยาการตะวันตกในการปรับปรุงประเทศ เป็นต้น เป็นเหตุให้การเมืองการปกครองของประเทศเป็นเอกภาพและเกิดความมั่นคงขึ้น

ในอีกด้านหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางรากฐานที่สำคัญในการปกครองประเทศในสมัยใหม่ เช่นก้านซึ่งเป็นหัวหน้าปกครองดูแลลูกบ้าน แต่เดิมมาผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้ง ครั้นถึงสมัยปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนวิธีการโดยให้ประชาชนเลือกผู้ใหญ่บ้าน และผู้ใหญ่บ้านมาประชุมเลือกผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งเป็นก้าน โดยมีนายอำเภอเป็นประธาน เมื่อเลือกได้ตัวก้านแล้วจึงจะให้ผู้ว่าราชการเมืองออกหมายแต่งตั้งก้านต่อไป เป็นต้น¹ สำหรับเหตุผลที่ให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้นปรากฏอยู่ในสำเนาตราพระราชสีห์ใหญ่ เรื่องการปกครองท้องที่ ถึงข้าหลวงเทศาภิบาลและผู้ว่าราชการเมือง กรมการหัวเมืองทั้งปวง ลงวันที่ 21 กันยายน รัตนโกสินทร์ศก 115 ความตอนหนึ่งว่า

"การยอมให้ราษฎรเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านได้เองดังนี้ มีประโยชน์จะพึงวิเคราะห์เห็นได้ว่าเป็นหลายประการ ด้วยการที่จะเลือกสรรผู้ใหญ่บ้านก็คือจะเลือกหาคนดีในหมู่บ้านนั้นตั้งขึ้น ใครเป็นคนดีในหมู่บ้านใด ราษฎรซึ่งอยู่ในหมู่บ้านนั้นย่อมจะรู้จักดีกว่าผู้ที่อยู่ที่อื่น อีกประการหนึ่งที่ยอมให้ราษฎรเลือกสรรผู้ใหญ่บ้านตามใจสมัครเช่นนี้ ราษฎรคงจะต้องเลือกแต่คนที่ดีจริง ๆ เพราะผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจที่จะควบคุมบังคับบัญชาราษฎรซึ่งเป็นลูกบ้านได้โดยตำแหน่ง ถ้าราษฎรไม่เลือกคนดี ราษฎรก็ย่อมจะได้รับความอุปการะตามควร หรือจะต้องรับความเดือดร้อนเพราะเลือกคนคิดนั้น ฝ่ายข้างผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน

¹ กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 30

นั้นแล้ว เมื่อเห็นได้ว่าราษฎรในหมู่บ้านนั้นพากันเลือกสรรให้เป็นผู้บังคับบัญชาว่ากล่าว ด้วยความนิยมนับถือก็ย่อมจะยินดีเต็มใจอุปการะแก่ราษฎร ถ้าหากว่าราษฎรโดยมากเลือกสรรผู้ใดเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ผู้ใหญ่บ้านคนนั้นย่อมมีพฤติการณ์ทุจริตไม่ชอบธรรมประการใด ราษฎรก็มีอำนาจที่จะต้องขอเลือกสรรผู้ใหญ่บ้านใหม่ได้ว่าโดยย่อ เมื่อการเลือกอาศัยด้วยความนิยมต่อกันทั้งสองฝ่ายเป็นที่บังคับเช่นนี้ การที่จะบังคับบัญชาว่ากล่าวควบคุมกันก็ย่อมจะเป็นไปได้โดยปรองดองเรียบร้อย..."² การจัดตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอมขึ้นเป็นแห่งแรก และประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล ร.ศ. 127 เป็นต้น³

แนวความคิดในการปกครองระบอบประชาธิปไตย แม้ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จะทรงมีความเห็นว่าสังคมไทยยังไม่พร้อมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังรายละเอียดปรากฏตามพระราชดำรัสตอบกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนางที่อยู่ในยุโรป ที่ได้เข้าชื่อกันถวายความเห็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2428 (ร.ศ. 103) โดยขอให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หากการแก้ไขโครงสร้างการเมือง การบริหาร โดยแก่จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ แต่เพียงผู้เดียว มาเป็นระบอบกษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) และให้มีระบบคณะรัฐมนตรี (Cabinet) เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดินตามกระทรวงต่าง ๆ แต่ทั้งนั้นนโยบายต่าง ๆ ต้องได้รับความเห็นชอบจากพระมหากษัตริย์เสียก่อนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นระบบรัฐสภา (Parliament) ก็ได้⁴ ความตอนหนึ่งว่า "อย่างไรก็ดี ในข้อเสนอที่ให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญนั้น พระองค์ทรงโต้แย้งว่าสภาพบ้านเมืองของไทยยังไม่พร้อม ชาติคนที่มีความรู้สติปัญญา แม้แต่ในส่วนเสนาบดีของพระองค์ก็หาผู้ที่ทำงานเก่งจริงได้ยาก ส่วนที่ปลดปล่อยเสนาบดีเก่าออกก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป⁵ แต่ทรงตั้งพระทัยว่าจะต้องนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ปกครองประเทศ ดังจะเห็นได้จากหนังสือพิมพ์ "ครูโผนาท" มีพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ เป็นเจ้าของบรรณาธิการ และผู้พิมพ์ผู้โฆษณา มีพระยาภาสกรวงศ์ราชชาติเป็นนักเขียนประจำ ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2417 ได้นำกฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ฉบับแปล

² อรุณย์ คชพิมพ์, "การปกครองตำบลและหมู่บ้าน" ในอมร รัชศาสตร์ (บรรณาธิการ), การบริหารราชการในส่วนภูมิภาค" วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ พ.ศ. 2508 อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 286-287

³ กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 32

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรณสูต (รวบรวม), เอกสารการเมืองการปกครองไทย, หน้า 59-60, อ้างใน ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 115

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117

เป็นภาษาไทยของหมอบรัดเลย์ มาลง⁶ และพระราชดำรัสในที่ประชุมเสนาบดีเมื่อปี 2435 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า "...ฉันจะให้ลูกศิษย์ราชวรมอบของขวัญให้แก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อำนาจบัลลังก์ในขณะสืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสตีติวชั่น..."⁷

การปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีผลกระทบต่อวิวัฒนาการของระบอบการเมืองและการปกครองของประเทศไทย ซึ่งสรุปลักษณะสำคัญได้ดังต่อไปนี้กล่าวคือ

1. ทางการเมือง การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การปฏิรูปการปกครองพ.ศ. 2435 ซึ่งเปลี่ยนรูปการปกครองทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั้งหมด มีการตั้งกระทรวง ทบวง กรมขึ้นใหม่ แทนการปกครองแบบจตุสดมภ์ ที่มีกลาโหม มหาศไทย เวียง วัง คลัง นา การตั้งกระทรวงมหาดไทย และการมีระบบเทศาภิบาลขึ้น ทำให้การกระจายอำนาจทางการบริหารหมดไป เกิดการรวมศูนย์อำนาจที่ศูนย์กลางโดยเฉพาอย่างยิ่งที่สถาบันพระมหากษัตริย์ และเมืองหลวงอย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย⁸ ทำให้อำนาจการปกครองอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์ โดยมีระบบราชการฝ่ายพลเรือนและราชการฝ่ายทหารเป็นฐานกำลังหลัก รองรับอำนาจการปกครองของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทรงปฏิรูปใหญ่แทนระบบไพร่ที่เคยเป็นกำลังหลัก รองรับสถาบันพระมหากษัตริย์และระบบศักดินาแบบเดิม ทำให้เกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางและราชวงศ์ขึ้นอย่างจริงจังในสังคมไทย⁹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของพระมหากษัตริย์ ตามทฤษฎีว่าด้วยอำนาจสูงสุดของกษัตริย์ (The Supremacy of the King) แต่การใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงใช้โดยผ่านกระบวนการสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ (Privy Council)¹⁰

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111

⁷ ว.ช. ประสังสิต (วิชัย ประสังสิต), แผ่นดินพระปกเกล้า (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศุภชาติ, 2505), หน้า 46 อ้างในเรื่องเดียวกัน, หน้า 124

⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475: การปฏิวัติของสยาม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พลพันธ์-การพิมพ์ จำกัด, 2535), หน้า 33

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32

¹⁰ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 112

2. ทางสังคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเลิกทาสและระบบไพร่ โดยเฉพาะการยกเลิกระบบไพร่เป็นการปล่อยให้คนไทยได้รับเสรีภาพ ไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน และเป็นการปล่อยให้ชายฉกรรจ์เหล่านั้นประกอบกิจการที่มีผลผลิตในทางเศรษฐกิจ โดยตอบสนองต่อพลังของระบบตลาด และเศรษฐกิจเงินตรา ทำให้ทรัพยากรมนุษย์อันมหาศาลนี้สามารถเข้าไปกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เกิดความพลวัตยิ่งขึ้น แต่ที่สำคัญคือทั้งการเลิกทาสและการเลิกระบบไพร่เป็นการปฏิรูปสังคมไทยก้าวสำคัญ ทำให้สังคมไทยมีลักษณะเสรีมากขึ้นตามแนวของอารยประเทศทั้งหลาย¹¹

3. ทางเศรษฐกิจ การเลิกทาสและระบบไพร่ การปรับตัวของระบบศักดินา การร่วมมือทางการค้าระหว่างขุนนางกับพ่อค้าหรือกลุ่มทุน การส่งเสริมอาชีพ การปรับปรุงระบบภาษีอากร การจัดระเบียบการคลัง การปฏิรูปการใช้เงินตราใหม่ การพัฒนาการคมนาคม และสร้างระบบการสื่อสาร เป็นต้น โดยเฉพาะการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสายสำคัญหลายสายในบริเวณภาคกลางของประเทศ การขุดคลองเพื่อเปิดที่ดินและเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมลำเลียงสินค้าในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ทำให้เนื้อที่เพื่อการเพาะปลูกของไทยเพิ่มขึ้นจากประมาณ 5.8 ล้านไร่ ในสมัยรัชกาลที่ 4 กลายเป็น 9.2 ล้านไร่ ในปลายรัชกาลที่ 5 และเพิ่มเป็น 20.1 ล้านไร่ ในสมัยรัชกาลที่ 7 การส่งข้าวออกไปขายยังอาณานิคมของอังกฤษในอินเดีย และของฮอลันดาในอินโดนีเซียก็เพิ่มจาก 990,000 หาบ ในรัชกาลที่ 4 เป็น 15,220,000 หาบ ในปลายรัชกาลที่ 5 คือเพิ่มขึ้นประมาณ 15 เท่า¹² และทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจขยายตัว จากเมืองหลวงขยายออกสู่ชนบททั่วราชอาณาจักรอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้กำลังการผลิตและผลผลิตของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นกัน ทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีขึ้น ประเทศมีความมั่นคงขึ้นเป็นลำดับ

4. การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินเป็นแบบตะวันตก โดยปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นเอกรัฐ มีการรวมศูนย์อำนาจ มีผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งกินเงินเดือนในฐานะข้าราชการประจำ แทนการกินเมืองแบบมีอำนาจกึ่งอิสระ การปฏิรูปทหารซึ่งเป็นองค์กรสำคัญในการป้องกันประเทศ และรักษาความสงบภายใน การมีองค์กรทหารแบบทันสมัย โรงเรียนเสนาธิการ การเกณฑ์ทหาร และการขยายหน่วยย่อยไปทั่วประเทศ การปฏิรูปการศึกษา และการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน ก่อให้เกิดสถาบันข้าราชการทหารและพลเรือนชั้นใหม่ ดังนั้น ความรู้ความสามารถที่เกิดจากการศึกษา กลายเป็นคุณสมบัติของการเข้ามามีอำนาจ และมีบทบาทในทางสังคมและในกลไกของรัฐ มิใช่เรื่องของชาติกำเนิดหรือบุญบารมีที่เป็นเครื่องกำเนิดและตัวชี้ขาดเป็นประการสำคัญอย่างในสังคมเก่า ตัวอย่างเช่น กรณีของหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107

¹² ชาตุนิธิ เกษตรศิริ, 2475: การปฏิวัติของสยาม, หน้า 34

พมยงค์) และหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่นอกวงของสังคมส่วนกลาง ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทโดยผ่านการศึกษาระบบใหม่ และจากการที่มีความรู้ความสามารถเป็นการเสริมสร้างนโยบาย สร้างอำนาจรัฐ และนโยบายสร้างชาติ ทำให้ระบบการบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพสูงขึ้น มีความสำคัญต่อระบอบการเมืองการปกครองสมัยใหม่มากขึ้น แต่เนื่องจากภาระหน้าที่ของข้าราชการฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ทรงวางรากฐานใหม่เน้นเป็นการทำงานต่างพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามพระบรมราชโองการ

ข้าราชการจึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนโดยตรง ซึ่งแนวความคิดนี้ข้าราชการพลเรือนและข้าราชการทหารเป็นเจ้าของหน้าที่ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณตามพระบรมราชโองการ มีฐานะเป็นผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ตามระบบศักดินา มิใช่มีฐานะเป็นผู้ให้บริการแก่ประชาชนอย่างในระบอบประชาธิปไตย

5. การวางรากฐานของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปการศึกษา โดยตั้งโรงเรียนสำหรับสามัญชน การนำเอารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ฉบับแปลเป็นภาษาไทยของหมอบรัดเลย์ ไปลงในหนังสือพิมพ์ครุโศวาท การยอมให้สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) มีความเห็นชอบก่อนจึงจะตราออกเป็นกฎหมายใช้บังคับ การให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่นานจากประชาชนโดยตรง และการเลือกกำนัน การจัดตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอม การมีพระราชดำรัสตอบกลุ่มพระราชวงศ์ และขุนนางที่อยู่ในยุโรปที่เข้าชื่อกันถวาย ความเห็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ในเดือนตุลาคม (ร.ศ. 103) และการที่ทรงมีพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ยืนยันที่จะให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชทานระบบรัฐสภาและรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชน ล้วนแล้วแต่ยืนยันถึงความตั้งพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่จะทรงวางรากฐานของระบอบประชาธิปไตย และสถาปนาระบอบการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยต่อไปทั้งสิ้น

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อมา และได้ทรงสืบทอดนโยบายปฏิรูปสังคมสยามต่อให้ก้าวหน้าไปสู่ความทันสมัยของสมเด็จพระบรมชนกนาถ¹³ โดยทรงปฏิรูปเกี่ยวกับการจัดระเบียบการศาลใหม่ มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ครั้งแรก ส่งเสริมการศึกษาวิชากฎหมาย ตั้งสถานเสาวภา ตั้งกรมสาธารณสุข ตั้งกองเสือป่าและกองลูกเสือ ตั้งกรมรถไฟหลวง และขยายทางรถไฟ สร้างสะพานพระราม 6 วางรากฐานการคมนาคมทางอากาศ เปิดการวิทยุโทรเลข ตั้งกระทรวงพาณิชย์ ส่งเสริมการศึกษา ตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และ

¹³ ลิขิต อีร์เวคิน, วิกิตนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 125

พระราชบัญญัติประถมศึกษา ให้กำเนิดการศึกษาประจำบาล ให้กำเนิดของไตรรงค์¹⁴ และทรงมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูประบบเพื่อบรรยากาศการส่งออกในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือการเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางทางหน้าหนังสือพิมพ์ ในสมัยนั้นมีหนังสือพิมพ์และวารสาร ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ รายบักษ์ รายเดือน ทั้งภาษาไทย จีน อังกฤษ ถึง 133 ฉบับ มีผู้กระตือรือร้นที่จะเขียนวิพากษ์วิจารณ์เสนอความคิดแบบใหม่ ๆ เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์ หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง และดอกไม้สด และมีผู้อ่านที่ได้ขยายกว้างขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและทางเศรษฐกิจ¹⁵ ซึ่งพระองค์ได้ทรงโต้เถียงในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ โดยทรงใช้นามปากกา เช่น ศรีอยุธยา รามจิตติ อิศวาหุ พันแหลม น้อยลา สุกรีพ นายแก้ว นายขวัญ พระขรรค์เพชร เป็นต้น¹⁶ ได้ทรงพยายามทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทรงทดลองสร้างเมืองคูสิตธานีขึ้น มีบ้านเล็ก ๆ ในเนื้อที่ 2 ไร่ มีข้าราชการ 250 คน ร่วมในการทดลองดังกล่าว¹⁷ ซึ่งมีการปฏิบัติทั้งในเรื่องสถานที่ วิธีการระเบียบการปฏิบัติ และกฎหมาย เป็นไปตามลักษณะการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น 2 พรรค คือพรรคโบว์น้ำเงิน มีท่านราม ฅ กรุงเทพฯ (รัชกาลที่ 6) เป็นหัวหน้า และพรรคโบว์แดง มีพลเอกพระยารามราชพเป็นหัวหน้า¹⁸

สำหรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงเห็นว่าสังคมไทยยังอยู่ในสภาพที่ไม่พร้อมที่จะปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงให้เหตุผลพอสรุปความว่า "ประชาชนทั่วไปยังขาดความรู้ และความเข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ถ้าให้สิทธิ อาจใช้สิทธิในการปกครองในทางที่ผิด นอกจากนั้นการเลือกตั้งก็มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพ ประชาชนที่ยังขาดการศึกษา และความเข้าใจในทางการเมือง อาจเลือกตั้งบุคคลที่ไม่เหมาะสมขึ้นมาเป็นผู้แทน พรรคการเมืองเองก็อาจตัดสินใจว่าจะเสี่ยง ดังนั้นพรรคไหนที่มีเงินทุนมากจะได้เปรียบ

นักการเมืองและพรรคการเมืองยังขาดคุณภาพและคุณธรรม นักการเมืองที่ร่ำรวยจะซื้ออำนาจการเมือง และต้องการซื้อเสียงเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเมื่อได้รับตำแหน่งที่มีอำนาจแล้ว

¹⁴ กรรมล หองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 90

¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 46

¹⁶ ลิขิต อีร์เวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 124

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124

¹⁸ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พรรคการเมือง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2517),

ระบบรัฐสภาเป็นระบบที่นำเอาเค้าโครงมาใช้สังคมไทย อาจจะไปสู่การถกเถียงปัญหา ซึ่งไม่ตรงกับประเด็น ฯลฯ ..."19 ในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 จึงมิได้ดำเนินการปกครองแบบประชาธิปไตย ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงตั้งพระทัยไว้

ส่วนทางด้านประชาชน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงส่งเสริมทางด้านการศึกษา มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับปี 2464²⁰ มีการรณรงค์เพื่อสร้างความรู้สึกรื่องชาตินิยม โดยการตั้งกองเสือป่าพร้อม ๆ กับมีนโยบายต่อต้านจีน โดยชี้ให้เห็นภัยของการคุมเศรษฐกิจของคนจีน ซึ่งเดินตามแนว "ภัยเหลือง" ของชาติตะวันตก หากแต่เน้นที่จีน²¹ การที่พระองค์ได้ปลูกชาตินิยมขึ้นในหมู่คนไทย แม้จะมีจุดประสงค์หลายประการในโครงการดังกล่าว แต่ก็มีส่วนกระตุ้นให้มีการตื่นตัวในความเป็นคนไทย ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นขบวนการชาตินิยมเสริมด้วยการจัดตั้งคือเสือป่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์²² อาจกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นผู้ให้กำเนิดขบวนการชาตินิยมขึ้นในประเทศไทย และต่อมาได้พัฒนาเป็นขบวนการอนุรักษ์นิยมในขบวนการเมืองการปกครองของไทยในสมัยปัจจุบัน

บรรยากาศที่มีเสรีภาพในทางหนังสือพิมพ์ และการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง มีการโต้แย้งในทางความคิดทางการเมือง ความเข้มแข็งในระบบราชการ และการขยายตัวของความคิดในทางการเมืองในหมู่ข้าราชการรุ่นใหม่ในระบบราชการแบบใหม่ ผลกระทบของการปฏิวัติล้มราชวงศ์แมนจู ในปี พ.ศ. 2454 ในประเทศจีน ทำให้การต่อสู้ทางความคิดทางการเมืองพัฒนากว้างขวางและแหลมคมยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเกิดขึ้นของกบฏ ร.ศ. 130 เพื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้การเปลี่ยนแปลงการปกครองของกบฏ ร.ศ. 130 จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่สำเร็จก็ตาม แต่แสดงให้เห็นว่าสถาบันราชการเริ่มท้าทายต่ออำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ผลสุดท้ายก็มีการปฏิวัติอีกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เพื่อให้มีการปกครองระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีสถาบันประชาธิปไตย²³

การปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 มีผลกระทบต่อวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองสมัยใหม่ ซึ่งอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

19 ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 124

20 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124

21 เรื่องเดียวกัน, หน้า 125

22 เรื่องเดียวกัน, หน้า 124

23 เรื่องเดียวกัน, หน้า 127

1. ทางการเมือง การขยายเสรีภาพในทางหนังสือพิมพ์ และการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การขยายการศึกษาภาคบังคับไปสู่ประชาชน การดำเนินนโยบายชาตินิยมต่อต้านเงินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะที่สถาบันราชการสมัยใหม่กำลังพัฒนาเข้มแข็งขึ้นทั้งทางการเมืองจัดตั้งและแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประกอบกับผลกระทบของการปฏิวัติล้มราชวงศ์แมนจูในปี พ.ศ. 2454 ในประเทศจีน ด้านหนึ่งทำให้เกิดความตื่นตัวในทางการเมืองและความรักชาติ แนวความคิดชาตินิยมพัฒนาเข้มแข็งขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งทำให้เกิดการต่อสู้ทางความคิดขึ้นระหว่างแนวความคิดชาตินิยมซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นศูนย์กลางการนำกับแนวความคิดแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีข้าราชการสมัยใหม่และสถาบันราชการสมัยใหม่เป็นศูนย์กลางการนำ การต่อสู้ทางความคิดของสองแนวทางทางการเมืองดังกล่าวขยายไปสู่ประชาชน สัมพันธ์กับการขยายการศึกษาไปสู่ประชาชน การต่อสู้ทางความคิดดังกล่าวพัฒนาแหลมคมยิ่งขึ้น สถาบันราชการเริ่มทำลายอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ และนำไปสู่การเกิดขึ้นของกบฏ ร.ศ. 130 และเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

2. ทางเศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายชาตินิยมต่อต้านเงิน และการควบคุมทางเศรษฐกิจของคนจีนซึ่งประกอบอาชีพในทางการค้าเป็นหลัก และเป็นกลุ่มกำลังที่สำคัญในทางเศรษฐกิจของประเทศ ในรูปแบบต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ด้านหนึ่งทำให้เศรษฐกิจของประเทศที่เกี่ยวกับการค้าโดยตรงประสบภาวะชะงักงัน ผนวกกับผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่ทำให้เศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยซึ่งพัฒนาในอัตราสูง ในสมัยการปฏิรูปใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น อีกด้านหนึ่งรายได้ของรัฐมีอัตรารายได้ตกต่ำลง ประกอบกับการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทำให้สภาพเศรษฐกิจทรุดหนักลงไปอีก ระหว่างปีพ.ศ. 2456-2467 นั้น รายจ่ายของประเทศเพิ่มมากขึ้นถึงปีละ 52.6% ในขณะที่รายได้ของประเทศเพิ่มขึ้นเพียงปีละ 23.6%²⁴ การจัดงบประมาณที่ขาดสมดุล และเน้นการพัฒนาทางด้านความมั่นคงมากกว่าทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่นเท่าที่ควร รัฐบาลต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ ตัวอย่างของการจัดสรรงบประมาณปี 2467 (ประมาณ 96 ล้านบาท) นั้น 23 เปอร์เซ็นต์ใช้ไปในทางการทหาร 10 เปอร์เซ็นต์ใช้เกี่ยวกับราชสำนัก และเพียง 3 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่ใช้ทางด้านการศึกษา ฉะนั้นโดยภาพรวมแล้วรัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ดูจะตกต่ำ ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการปกครองขาดการวางรากฐานอย่างจริงจังในการปกครอง ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยจึงกลายเป็นกระแสที่ขึ้นมาท้าทายอย่างแหลมคมยิ่งขึ้นทุกที²⁵ และเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และเป็นเงื่อนไขพื้นฐานอีกประการหนึ่งของการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

²⁴ กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 36

²⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 44

3. ทางสังคม การดำเนินนโยบายชาตินิยมต่อต้านการควบคุมเศรษฐกิจของคนจีน และกลุ่มคนจีน ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 การออกกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ โดยถือหลัก *jus sanguines* ของราชวงศ์แมนจู ในปี พ.ศ. 2452 เพื่อเรียกร้องความสัมพันธไมตรี ความจงรักภักดีจากคนจีนโพ้นทะเล และยกเลิกกฎหมายห้ามพลเมืองจีนออกจากประเทศจีน ในปี พ.ศ. 2453 และการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลจีนดังกล่าว ได้รับการสืบทอดโดยรัฐบาลหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2454 ด้วย²⁶ ทำให้คนจีนซึ่งประมาณกันว่าทั้งหมดมาจากเมืองจีน และที่เกิดในเมืองไทยในปี พ.ศ. 2453 มีประมาณ 792,000 คน หรือเท่ากับ 9.5 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรของสยาม ทั้งหมด 8 ล้านคน²⁷ ลดความกดดันที่จะต้องพึ่งพากลุ่มขุนนางไทย ก่อรูปกับการที่หญิงจีนได้เดินทางเข้ามาในเมืองไทยก็สร้างมิติใหม่ทางด้านวัฒนธรรมขึ้น กล่าวคือทำให้ชายจีนซึ่งแต่เดิมแต่งงานกับหญิงไทยมีบุตรออกมาเป็น "ลูกจีน" ที่มีเชื้อคนจีนเช่นบิดาของตน ในช่วงระยะเวลาเพียง 2 หรือ 3 ชั่วโมงคนก็กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์นั้น แต่สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป นั่นคือแม่ที่มาจากเมืองจีน จะช่วยรักษาความเป็นจีนให้กับบุตรที่เกิดในเมืองไทยได้มากกว่า ทั้งยังตรงกับสมัยที่ขบวนการลัทธิชาตินิยมจีนได้เฟื่องฟูเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการปฏิวัติล้มราชวงศ์แมนจู²⁸ สัมพันธภาพระหว่างกลุ่มขุนนางไทยกับกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่เริ่มก่อตัว และพัฒนาขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 เป็นอันต้องหยุดชะงักลง และเกิดลัทธิชาตินิยมจีนขึ้นเช่นกัน การแบ่งชนชั้นในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ เจ้า-ขุนนาง-ไพร่-ทาส กลายเป็น เจ้า-ข้าราชการ-ราษฎร และมีสิ่งทีเรียกว่า "ชนชั้นกลาง" แทรกอยู่ตรงกลาง²⁹ และชนชั้นกลางนั้นมีบทบาทเป็นชนชั้นพื้นฐานของแนวคิดทางการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กำลังตกต่ำ และประเทศกำลังประสบภาวะวิกฤตในทางเศรษฐกิจ เนื่องจากงบประมาณการเงินและการคลังขาดดุลอย่างต่อเนื่องตลอดมา ตั้งแต่ในตอนปลายของรัชกาลที่ 6 รัฐบาลต้องกู้ยืมเงินจากต่างประเทศมาชดเชย และผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ภาวะของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และมีผลกระทบต่อประเทศสยามอย่างรุนแรงเช่นกัน หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชสมบัติได้เพียง 2 วัน ก็ได้ทรงตั้ง "อภิรัฐมนตรีสภา" ขึ้น ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ 5 พระองค์คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาเดชาดิศร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน และกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ มีหน้าที่ในการถวายคำปรึกษาในเรื่องการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งต่อมาอภิรัฐมนตรีได้กลายเป็นองค์กรที่อาจถือได้ว่ามีอำนาจสูงสุดเหนือเสนาบดี³⁰

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45, 150

การปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นั้น นอกจากมีผลในทางการเมืองการปกครองแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือระบบการค้าต่างประเทศของไทยที่เป็นระบบผูกขาดโดยเจ้า และขุนนางก็กลายเป็นเรื่องของการค้าเสรี พร้อมกับนั้นก็เกิดเศรษฐกิจที่มุ่งส่งผลผลิตทางการเกษตรเป็นสินค้าออก และสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยคือข้าว³¹ ความรุ่งเรืองในทางการค้าเพื่อการส่งออกประสานกับการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสำคัญ ๆ หลายสายในบริเวณภาคกลางของประเทศ เพื่อเปิดที่ดินทำการเพาะปลูก และเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมลำเลียงสินค้าด้านหนึ่ง ทำให้พื้นที่เพาะปลูกของไทยขยายเพิ่มขึ้นจากประมาณ 5.8 ล้านไร่ในสมัยรัชกาลที่ 4 กลายเป็น 9.2 ล้านไร่ ในปลายรัชกาลที่ 5 และเพิ่มเป็น 20.1 ล้านไร่ ในสมัยรัชกาลที่ 7 การส่งออกเพิ่มจาก 990,000 หาบ ในรัชกาลที่ 4 เป็น 15,220,000 หาบ ในปลายรัชกาลที่ 5 และก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยส่งข้าวออกปีละกว่า 1 ล้านตัน ในสภาพการณ์เช่นนี้จะมีผู้คนเริ่มอพยพเข้าสู่ภาคกลางของประเทศเพื่อทำการเพาะปลูกเพื่อส่งออก แต่ในอีกด้านหนึ่งที่ดินได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งขาด เริ่มมีการสะสมที่ดิน มีการเก็งกำไรจากการมีที่ดินอย่างไม่เคยมีมาก่อน เจ้าและขุนนางตลอดจนคนหีบตีจะมีความได้เปรียบในแง่ของการรู้คุณค่าและราคาที่ดิน บุคคลเหล่านี้จะเริ่มสะสมที่ดินเป็นการใหญ่ และก็เป็นสมัยเริ่มต้นของการมีเจ้าที่ดินขนาดใหญ่ ในขณะเดียวกันก็เริ่มเกิดปัญหาชาวนาไร้ที่ดินทำกิน จากการสำรวจของนายคาร์ล ชิมเมอร์แมน นักวิชาการชาวอเมริกันพบว่า ประมาณ 36 เปอร์เซ็นต์ในภาคกลาง 27 เปอร์เซ็นต์ในภาคเหนือ 18 เปอร์เซ็นต์ในภาคอีสาน และ 14 เปอร์เซ็นต์ในภาคใต้ของชาวชนบท ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินต้องเช่าเขาทำ ในภาคกลางบางเขต เช่น รังสิตนั้น ปัญหาจะรุนแรงมากถึงกับว่าบางตำบลชาวชนบทถึง 78 เปอร์เซ็นต์ ไม่มีที่ดินทำกิน ชาวนาไร้ชาวนาจึงยากจนและมีหนี้สิน³² เมื่อประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ราคาข้าวตกต่ำมากถึง 2 ใน 3 และราคาที่ดินตกลง 1 ใน 6 เศรษฐกิจของประเทศไทยจึงต้องประสบกับภาวะวิกฤตอย่างรุนแรง ประชาชนอดอยากและไม่มีเงินสำหรับเสียภาษีให้กับรัฐบาล³³ และรัฐบาลก็ประสบกับภาวะงบประมาณขาดดุลอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 พระราชภาระกิจประการแรกที่พระองค์ทรงกระทำก็คือ การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จ้างผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศมาเป็นที่ปรึกษา และที่สำคัญได้แก่การลดรายจ่ายเพื่อให้งบประมาณได้ดุลหรือขาดดุลน้อยที่สุด พระองค์ทรงเห็นว่าการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจโดยวิธีการเพิ่มภาษีจะทำให้ราษฎรเดือดร้อนมากขึ้น วิธีการลดรายจ่ายนั้นได้พยายามดำเนินการทุกวิถีทาง แม้พระองค์เองก็ได้ลดรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2468

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53

จาก 10,816,227 บาท มาเป็น 6,808,300 บาท ในปีพ.ศ. 2469 มาตรการประหยัดรายจ่ายอีกทางหนึ่งที่สำคัญก็คือการลดข้าราชการออกจากราชการ เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่ามิหนว่ยราชการหลายหน่วยและข้าราชการหลายตำแหน่งไม่มีงานทำ เป็นการฟุ่มเฟือยเกินฐานะของประเทศ จึงให้ยุบเสีย ปรากฏว่านโยบายลดข้าราชการนี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการที่ต้องออกจากราชการเป็นอย่างมาก³⁴

ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 การเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล ในขณะที่สินค้าออกหลักของไทย เช่น ข้าว และดีบุก ก็ตกลงด้วย เงินภาษีอากรและผลประโยชน์แผ่นดินเก็บได้กว่า 96 ล้านบาท แต่ในปี พ.ศ. 2474 จำนวนเงินเก็บได้ตกต่ำลงกว่า 19 ล้านบาท คาดว่าในปี พ.ศ. 2475 ประมาณจำนวนเงินจะตกลงไปอีกสัก 20 ล้านบาท รวมเงินแผ่นดินตกต่ำลงใน 2 ปี ถึง 39 ล้านบาท (รายละเอียดปรากฏตามประกาศเรื่องความอึดคึดคืดเคื่อง)³⁵ ในภาวะที่รายได้ของแผ่นดินลดลงเช่นนี้ ปัญหางบประมาณขาดดุลก็ยิ่งรุนแรงขึ้น รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก็ตกลงที่จะใช้มาตรการตัดเงินเดือนข้าราชการ เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในคณะเสนาบดีสภา กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมและอภิรัฐมนตรี ทรงไม่เห็นด้วยกับวิธีการนี้ ยกเว้นจะไม่มีทางเลือกอื่นใด เนื่องจากทรงเห็นว่าทำให้ขวัญและกำลังใจของข้าราชการตกต่ำ แต่เสนาบดีสภาก็ลงมติด้วยคะแนน 7 ต่อ 4 รับมาตรการดังกล่าว มาตรการนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบจากหนังสือพิมพ์ และถูกโจมตีอย่างรุนแรง³⁶ และมาตรการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระองค์เจ้าวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กับพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ เป็นเหตุให้พระองค์เจ้าวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงลาออกจากตำแหน่งซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์³⁷

ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2474 อังกฤษก็ประกาศออกจากมาตรฐานทองคำ ซึ่งสร้างความตระหนกตกใจไปทั่วโลก การตัดสินใจของอังกฤษครั้งนี้มีผลกระทบต่อไทยมาก เพราะเงินบาทผูกไว้กับเงินปอนด์สเตอร์ลิง ในท่ามกลางความตื่นตระหนกครั้งนี้ ทั้งอภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีสภา โดยมีกรมพระนครสวรรค์ฯ เป็นผู้สำเร็จราชการฯ (รัชกาลที่ 7 ทรงอยู่ในระหว่างการเดินทางกลับสยาม) ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ประเทศไทยอยู่ในมาตรฐานทองคำต่อไป โดยแยกเงินบาทออกจากเงินปอนด์ ปรากฏว่าการตัดสินใจดังกล่าวได้รับการคัดค้านและวิพากษ์วิจารณ์มาก จากสมาคมหอการค้าชาวต่างประเทศและวงการธนาคารในประเทศ ความตื่นตระหนกในการที่เงินบาทตกและการคลังกำลังขาดเงินนี้ ถึงขนาดผู้บริหารคิดจะหาเครดิตเงินกู้จากประเทศสหรัฐอเมริกาหรือฝรั่งเศสเป็นเงิน 15 ล้านเหรียญสหรัฐ แต่ก็ถูกเรียกร้องค่าตอบแทนสูง หรือแม้กระทั่งการที่จะต้องเอาเส้นทางรถไฟ

³⁴ กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 36

³⁵ ช่างวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 87

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54-55

สายเหนือไปจ่านอง เป็นต้น ซึ่งก็หมายความว่าความเป็นอิสระทางการเมือง และการคลังของสยาม จะต้องถูกกระทบกระเทือนด้วย ทำให้ต้องเลิกล้มความคิดที่จะกู้เงินนโนโป³⁸ และปัญหาดังกล่าวทำให้การจัดหางบประมาณของปี พ.ศ. 2475 เพื่อให้ผู้ดูแลประสพความยุ่งยาก เนื่องจากการค้าภายในประเทศได้ลดลงอย่างมาก รัฐบาลเกษียณได้ยากและมีแนวโน้มลดลงถึง 20 ล้านบาท ในเรื่องปัญหา และการหาทางแก้ไขสภาพปั่นป่วนดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ต้องทรงเผชิญกับความเห็นที่ไม่ตรงกันของ 2 ฝ่าย คือฝ่ายหนึ่งทางด้านกระทรวงพระคลังฯ ซึ่งมีพระยาโกมารกุลมนตรีที่เป็นเสนาบดี และที่ปรึกษาชาวต่างประเทศคือนายชอลล์ แพทซ์ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือทางด้านกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ซึ่งมีกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งทรงเป็นทั้งเสนาบดีและอภิรัฐมนตรีอีกด้วย พร้อมทั้งที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ซึ่งผลของความขัดแย้งดังกล่าวเป็นเหตุให้นายชอลล์ แพทซ์ ลาออกจากตำแหน่งไป และต่อมาพระยาโกมารกุลมนตรี ก็ลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ³⁹ ในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าผู้จากต่างจังหวัดเข้ามาเป็นจำนวนมาก เรียกร้องขอให้ลดภาษีอากรและให้รัฐบาลช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จึงต้องทรงมีพระราชดำริสลับที่ประชุมของนายทหารถึงเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจ ความจำเป็นที่พระองค์จะต้องตัดรายจ่ายด้านต่าง ๆ มากมาย และยังได้ประกาศเรื่องความอึดอัด ผิดเคือง ชี้แจงปัญหาให้ประชาชนทราบอย่างตรงไปตรงมา แต่ในทางด้านจิตวิทยาแล้วกลับปรากฏว่าทำให้มหาชนเห็นความไร้ประสิทธิภาพของการบริหาร ทำให้เกิดการขาดความเชื่อมั่น และเกิดข้อสงสัยต่อระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นได้⁴⁰

การตกต่ำของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการเติบโตของกระแสการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นที่ทรงตระหนักต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ดังจะเห็นได้จากพระราชดำริเรื่อง Problems of Siam ที่พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาภิรมย์ไมตรี (พรานขนิส ปี. แซร์) ซึ่งเดินทางมาถึงประเทศสยามในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469 ทรงขอคำปรึกษาว่าสักวันหนึ่งสยามจะต้องมีการปกครองในระบอบรัฐสภาแบบอังกฤษหรือไม่ สยามพร้อมหรือไม่กับการที่จะมีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง สมควรจะมีนายกรัฐมนตรีหรือไม่ หรือสมควรที่จะมีสภานิติบัญญัติหรือไม่ รวมทั้งการที่จะทำให้คนจีนกลายเป็นคนไทยด้วย ในพระราชหัตถเลขาที่ทรงแสดง ความวิตกกังวลถึงความไม่พร้อมของสยาม ในขณะเดียวกันก็ทรงแสดงพระราชดำริว่าควรจะมีการปกครองแบบเทศบาลหรือการปกครองท้องถิ่นเสียก่อน ทั้งพระยาภิรมย์ไมตรี และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในฐานะอภิรัฐมนตรีซึ่งได้รับสำเนาพระราชหัตถเลขาด้วย ต่างก็มีได้แสดงความกระตือรือร้นต่อการที่จะต้องเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น และเรื่องนั้นก็ป็นอันระงับไปก็ตาม⁴¹ พระบาทสมเด็จพระ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59, 76-80, 87-88

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก็ยังทรงมีความมุ่งหมายที่จะปฏิรูปที่จะสร้างประชาธิปไตยจากเบื้องล่างขึ้นไปสู่เบื้องบน ด้วยการให้การศึกษแก่ประชาชน และการปกครองท้องถิ่น ตามพระราชดำรัสที่ว่า "ความคิดเห็นของข้าพเจ้าเชื่อว่าการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งควรจะเริ่มจากเทศบาล ข้าพเจ้าเชื่อว่าประชาชนจะมีเสียงในกิจการของท้องถิ่น"

"เราพยายามที่จะให้การศึกษแก่ประชาชน และข้าพเจ้าคิดว่าเป็นความผิดพลาดสำหรับเราที่จะให้มีการปกครองแบบรัฐสภา ก่อนที่ประชาชนจะได้เรียนรู้ถึงการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในการปกครองท้องถิ่น"

"เราจึงต้องเตรียมตัวของเราเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป เราต้องเรียนรู้และให้การศึกษแก่ตัวเราเอง เราต้องเรียนและทดลองเพื่อที่จะได้รู้ว่าการปกครองระบอบรัฐสภาจะดำเนินไปได้อย่างไร ในประเทศสยามเราต้องพยายามสอนประชาชนเพื่อที่เขาเกิดความรู้สึกทางการเมืองตระหนักถึงผลประโยชน์อันแท้จริง โดยที่เขาจะได้ไม่หลงคิดเพราะการถูกชักนำ ..... ถ้าเราจะต้องมีรัฐสภา เราจะต้องสอนประชาชนให้เข้าใจถึงวิธีการออกเสียงเลือกตั้ง และจะเลือกผู้แทนที่มีจิตใจรักแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างไร"

"จะเป็นการดีกว่าอย่างแน่นอน สำหรับประชาชนที่จะเริ่มต้นด้วยการควบคุมกิจการท้องถิ่นที่พวกเขาจะพยายามควบคุมกิจการของรัฐโดยผ่านรัฐสภา ข้าพเจ้าเชื่ออย่างสุจริตใจว่า ถ้าการปฏิรูปดำเนินในวิถีทางนี้ค่อยเป็นค่อยไปแล้ว การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็จะนำมาใช้ได้โดยไม่มีอันตรายมากนัก แต่กระบวนการนี้จะต้องดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป และด้วยการระมัดระวังอันตรายอยู่ที่ความไม่อดทน" (พระราชบันทึก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง "Democracy in Siam" รัชกาลที่ 7)⁴²

การวางรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2470 สืบเนื่องมาจากพระราชบันทึกเรื่อง "Democracy in Siam" ทำให้มีการริ่ขึ้น "สภากรรมการองคมนตรี" ซึ่งเคยมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และตกต่ำไปในสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อให้สภากรรมการองคมนตรีทำหน้าที่คล้ายกับองค์กรทางนิติบัญญัติ มีจำนวนสมาชิก 40 ท่าน และให้เตรียมการเพื่อวางรากฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตยต่อไป ปรากฏว่าสภากรรมการองคมนตรีถูกคัดค้านจนไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตามที่คาดหวังไว้ และมีได้มีบทบาทอันจลนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

⁴² กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเมืองและการปกครองไทย, หน้า 90-91

ในปี พ.ศ. 2472 ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ กำลังเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ได้เกิดกระแสความคิดแบบเสรีนิยมขึ้นในบรรดาประเทศมหาอำนาจยุโรปและอเมริกา ทำให้ประเทศดังกล่าวมีความคิดที่จะปูพื้นฐานให้กับการปกครองตนเองของบรรดาเมืองขึ้นทั้งหลาย อังกฤษ ฮอลันดา และสหรัฐอเมริกา ได้มีการวางแผนและเริ่มให้คนพื้นเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารมากขึ้น ทั้งในอินเดีย พม่า อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งขณะนั้นประเทศสยามกำลังประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและเตรียมการที่จะฉลองพระนคร และราชวงศ์จักรี 150 ปี (1 เมษายน พ.ศ. 2475) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งยังทรงมีพระราชดำริในการพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่ จึงได้ทรงให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ทรงศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนของฮอลันดาที่จะให้อาณานิคมของตนในอินโดนีเซียปกครองตนเอง

ปี พ.ศ. 2474 ในขณะที่เสด็จประพาสประเทศสหรัฐอเมริกา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงประทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์อเมริกัน ถึงพระราชดำริในเรื่องของการเสนอระบบเทศบาลขึ้นในสยาม และเมื่อเสด็จกลับมาเรื่องทั้งหมดก็ถูกมอบให้กับพระยาศรีวิสารวาจา ปลัดทูลฉลอง กระทรวงการต่างประเทศ กับนายเรมอนด์ บี. สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ชาวอเมริกัน ให้จัดร่างรัฐธรรมนูญขึ้น และได้มีการทูลถวายเค้าร่างรัฐธรรมนูญแก่รัชกาลที่ 7 ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2474 กล่าวกันว่ารัชกาลที่ 7 จะทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 แต่ปรากฏว่าเค้าร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ถูกคัดค้านจากอภิรัฐมนตรี และผู้ร่างทั้งสองเอง โดยเหตุผลว่ายังไม่เหมาะสมกับเงื่อนไขของเวลาและการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นระบบของตะวันตกนั้น ไม่เหมาะสมกับคนตะวันตก⁴³ รายละเอียดปรากฏตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ความตอนหนึ่งว่า "ทรงเห็นว่าควรจะต้องให้ Constitution มาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 แล้ว และเมื่อทรงรับราชสมบัติ ก็มันพระราชหฤทัยว่าเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะให้ Constitution แก่สยามประเทศ ครั้นเมื่อพระยาภักยา (F.B. Sayre) เข้ามา ได้ทรงปรึกษาร่างโครงขึ้นก็ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากอภิรัฐมนตรี ในส่วนพระราชดำรินั้นต้นตออยากจะทำเป็น 2 ทางทั้งล่างทั้งบน ข้างล่างให้มีเทศบาลเพื่อสนองราษฎรให้รู้จักเลือกผู้แทน จึงโปรดให้กรมร่างกฎหมายร่างขึ้น ดังที่หลวงประดิษฐ์ฯ ทราบอยู่แล้ว แต่การก็เข้าไป ในส่วนข้างบนได้ทรงตั้งกรรมการองคมนตรีขึ้นเพื่อศึกษาข้อราชการ เพราะเห็นพูดจาไม่ค่อยเป็น จึงตั้งที่ประชุมขึ้นหวังให้มีที่คิดอ่าน และพูดจา ครั้นเสด็จไปอเมริกาก็ได้ให้ interview ว่าจะให้ Constitution เมื่อเสด็จกลับมา ยิ่งรู้สึกแน่ว่าจะกักไว้อีกไม่สมควรเป็นแน่ จึงได้ให้ปรึกษานายสตีเวนส์ ๆ กลับว่ายังไม่ถึงเวลา ยังไม่ถึงเวลา ฝ่ายพระยาศรีวิสารที่โปรดให้ปรึกษาคด้วยผู้หนึ่งก็ influence ไปด้วยกับนายสตีเวนส์ เมื่อพระยาศรีวิสารและนายสตีเวนส์ขัดข้องเสียดังนี้ก็เลยเหลวอีก ต่อมาได้เตรียมว่าจะไม่ประกาศ

⁴³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 47-49

ก่อนงานสมโภชพระชนมคร 150 ปีแล้ว เพราะจะเป็นที่ขลาด รอว่าพองานแล้วจะประกาศ ได้เสนอในที่ประชุมอภิรัฐมนตรี เนื่องจากนายสตีเวนส์ไม่เห็นด้วย ที่ประชุมก็ขัดข้องว่า เป็นเวลาโศกกิจตกต่ำ ถึงกระนั้นก่อนเสด็จไปหัวหินก็ได้ทรงพระราชดำริที่จะให้มี Prime Minister ให้มีสภา Interpellate เสนาบดีก็ได้ ให้ถวายฎีกาขอเปลี่ยนเสนาบดีได้ และให้มีผู้แทนจากหัวเมือง แต่ว่าตกลงอย่าง ๗ จะเป็นได้ก็ลำบากเหลือเกิน หวังว่าจะเห็นด้วยว่าพระองค์ยากที่จะขัดผู้ใหญ่ที่ทำการมานานตั้ง 20 ปี ก่อนพระองค์

แปลที่ 2 คิดจะให้เสนาบดีมรธาธร preside เป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดี พระองค์จะไม่ประทับในที่ประชุม และขยายจำนวนกรรมการขององคมนตรี ทำหน้าที่อย่างรัฐสภา ได้ทรงเตรียมไว้ 2 แปลนใหญ่นี้ เอาติดพระองค์ไปหัวหินด้วยเพื่อจะทำ Memo บันทึกเสนอเสนาบดีสภา ครั้นได้ข่าวเรื่องนี้ก็ปรากฏเข้าไปอีก ที่คณะราษฎรหาไปไม่ทรงโกรธกริ้วและเห็นใจเพราะไม่รู้เรื่องกันพอทราบเรื่องก็คาดแล้วว่าคงจะเป็นเรื่องการปกครองของคณะราษฎรทางวิญ หรรัฐสึกเสียใจและเจ็บใจมากที่กล่าวหาร้ายกาจมากมายอันไม่ใช่ความจริงเลย"⁴⁵

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าความล้มเหลวในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ และความล้มเหลวในการสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศสยาม ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ความแตกแยกภายในของรัฐบาล ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับระบบราชการ ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งตกต่ำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ประสพกับภาวะวิกฤตประชาชนเริ่มมีความรู้สึกไม่มั่นใจต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในการแก้ปัญหาของชาติ พร้อมทั้งจะสละระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในขณะที่ระบบราชการพลเรือนและระบบราชการทหารสมัยใหม่ ซึ่งมีแนวคิดประชาธิปไตยกำลังเติบโตและเข้มแข็งขึ้น การเผชิญหน้ากันในทางการเมืองระหว่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับระบอบประชาธิปไตย เพื่อก้าวเข้ามาสู่การแก้ปัญหาของประเทศชาติ จึงเป็นสิ่งที่มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ในที่สุดกลุ่มคณะบุคคลคณะหนึ่งซึ่งมีสมาชิกเป็นข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือนระดับกลางจำนวน 99 นาย⁴⁴ ในนามของ "คณะราษฎร" ได้ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ อำนาจอสู่งสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ตามทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (La Theorie de la Souverainete populaire)

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144-145

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นเส้นแบ่งแห่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ทางการเมือง การปกครองของไทยที่สำคัญที่สุดเส้นหนึ่ง การเข้าใจถึงมูลเหตุที่แท้จริงของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงเป็นความจำเป็นพื้นฐานของการทำความเข้าใจระบบการเมืองการปกครองของไทยในจุดต่อไป ดร. เบนจามิน เอ. แบทสัน นักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกัน ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือ *The End of the Absolute Monarchy in Siam* ว่ามีข้อโต้แย้งใหญ่ 2 ประการคือ บังคับทางเศรษฐกิจกับบังคับทางด้านอุดมการณ์ บังคับไหนจะมีน้ำหนักมากกว่ากันที่ก่อให้เกิด 2475 สำหรับผู้ที่สนับสนุนระบอบใหม่โดยทั่วไปจะย้ำความสำคัญของปัจจัยอุดมการณ์ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ตื่นตัวนักต่อเหตุการณ์นั้นก็จะมองในทางด้านเศรษฐกิจ⁴⁶

หลวงวิจิตรวาทการ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ไว้ในหนังสือการเมืองการปกครองของกรุงสยามว่า สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มาจากการที่รัชกาลที่ 7 ทรงแต่งตั้งเจ้าเข้ารับราชการมากเกินไป การบริหารราชการมิได้มีการเปิดเผยต่อมหาชน ความไม่พอใจของนักหนังสือพิมพ์ และท้ายที่สุดมาตรการดุลยภาพที่ปลดข้าราชการออก กับการเพิ่มภาษีรายได้⁴⁷

ความเห็นของ ดร. เบนจามิน เอ. แบทสัน นั้น ไม่ว่าจะมองจากแง่ปัจจัยทางเศรษฐกิจหรือปัจจัยด้านอุดมการณ์ เห็นว่าเป็นการมองปัญหาเพียงด้านเดียว มิได้มองถึงปัญหาความสัมพันธ์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตัวของเศรษฐกิจสมัยใหม่กับพัฒนาการของอุดมการณ์ประชาธิปไตย มองว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตยเกิดขึ้นโดด ๆ โดยมิได้มีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเสรีและพัฒนาการทางสังคม มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเกม มิใช่เป็นกฎของการเปลี่ยนแปลง

ส่วนความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการนั้น เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากความบกพร่องในการจัดการปัญหาของบุคคล คือรัชกาลที่ 7 และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเจตจำนงศของมนุษย์ โดยมิได้ให้ความสำคัญของการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และพัฒนาการทางสังคม มิได้มองปัญหาความไม่สอดคล้องของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กับระบอบเศรษฐกิจเสรีที่พัฒนาเข้มแข็งขึ้น จึงมิได้มองถึงความพึงหลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

⁴⁶ Benjamin A. Batron, *The End of the Absolute Monarchy in Siam*, (Singapore : Oxford University Press), p. 241 อ้างในชาตวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 30

⁴⁷ วิจิตรวาทการ, หลวง, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม*, (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยใหม่, 2475), หน้า 85-117 อ้างในชาตวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า สาเหตุพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้น มาจากสาเหตุสำคัญ 3 ประการคือ

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การปฏิรูปใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากมีผลในทางการเมืองการปกครองแล้วยัง ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ กล่าวคือระบบการค้าต่างประเทศที่เป็นระบบผูกขาด โดยเจ้า และขุนนาง ก็กลายเป็นเรื่องของการค้าเสรี การเลิกทาส และการเลิกระบบไพร่ทำให้แรงงานมีเสรีภาพ และเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจมากขึ้น และมีส่วนผลักดันให้เศรษฐกิจการค้าของประเทศล้นตัวมากขึ้น ทำให้เกิดสินค้าหักตกรวม และการขยายตัวของแรงงานช่างฝีมือ การขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก และเพื่อขยายเส้นทางลำเลียง สินค้า การปรับระบบภาษี ทำให้เศรษฐกิจการค้าและเศรษฐกิจเงินตราขยายตัวพลวัตสูงขึ้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงมั่นคงถึงจุดสูงสุด แต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย การจัดสรรงบประมาณเน้นทางด้านความมั่นคงโดยที่งบประมาณไปทางด้านทหารถึง 23% (ตัวอย่างกรณีงบประมาณปี พ.ศ. 2467) ใช้จ่ายระหว่างปี พ.ศ. 2456-2467 เพิ่มขึ้นปีละ 52.6% ในขณะที่รายได้เพิ่มขึ้นเพียงปีละ 23.6% ทำให้เกิดปัญหางบประมาณขาดดุลอย่างต่อเนื่อง ต้องกู้เงินจากต่างประเทศมาชดเชย เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ เกิดภาวะอดอยากในปี พ.ศ. 2462 เมื่อผนวกกับผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งทำให้เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เศรษฐกิจของประเทศจึงประสบภาวะวิกฤต ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงอ่อนแอลง และถูกท้าทายด้วยระบบราชการทหาร และราชการพลเรือนสมัยใหม่ อย่างเช่นกรณีกบฏ ร.ศ. 130 การแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจโดยการลดค่าใช้จ่ายลง เพื่อให้เกิดภาวะสมดุลของงบประมาณ และมาตรการคุณภาพ ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องเผชิญหน้ากับระบบราชการทหาร และระบบราชการพลเรือน ซึ่งเคยเป็นฐานรองรับอำนาจการปกครองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายหลังจากการปฏิรูปใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 การแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจโดยให้ค่าเงินบาทอยู่ในมาตรฐานทองคำต่อไปโดยแยกเงินบาทออกจากเงินปอนด์ ผลก็คือทำให้การค้าตกต่ำ สินค้าไทยโดยเฉพาะข้าวมีราคาสูง ไม่สามารถจะแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ เศรษฐกิจของประเทศยิ่งวิกฤตทรุดหนักยิ่งขึ้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงกลายเป็นระบอบการปกครองที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์การพัฒนาของเศรษฐกิจ และสังคมในสายตาของประชาชนมากขึ้นทุกที เนื่องจากไม่สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจได้ และประชาชนพร้อมที่จะสละการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และหันไปให้ความสำคัญกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังพัฒนาและรุ่งเรือง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงถึงจุดที่อ่อนแอที่สุด

2. ปัญหาความขัดแย้งภายในของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในทางความคิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยรัชกาลที่ 7 ถูกครอบงำโดยกลุ่มอภิรัฐมนตรี ซึ่งมีแนวความคิดอนุรักษนิยม และมีอำนาจครอบงำเหนือคณะเสนาบดีผู้รับผิดชอบโดยตรงของกระทรวงต่าง ๆ เมื่อเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน และงบประมาณขาดดุลอย่างต่อเนื่อง ก็ใช้วิธีการลดรายจ่ายอย่างมิได้มีการจำแนกตามความจำเป็น และการลดข้าราชการออกจากราชการเพื่อเป้าหมายให้งบประมาณเกิดการสมดุล ผลที่เกิดขึ้นก็คือข้าราชการที่ถูกปลดออกไม่พอใจ และที่ยังอยู่ก็เสียชีวิต ปัญหาวิกฤต

การรณรงค์เศรษฐกิจที่ยังคงขยายตัวต่อไป การใช้มาตรการตัดเงินเดือนข้าราชการเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และอภิรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าจะทำให้ขวัญและกำลังใจตกต่ำ แต่เสนาบดีสภาที่ยังคงมีมติให้ใช้มาตรการตัดเงินเดือนข้าราชการ มาตรการดังกล่าวถูกโจมตีทางหน้าหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรง และมาตรการดังกล่าวยังได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ระหว่างพระองค์เจ้าบรมวงศ์ เจ้าบรมวงศ์เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กับพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ เป็นเหตุให้พระองค์เจ้าบรมวงศ์ เสนาบดีกระทรวงกลาโหมลาออกจากตำแหน่ง นอกจากความขัดแย้งจะปรากฏต่อประชาชนชัดเจนแล้วยังก่อให้เกิดการระแวงสงสัยเกิดขึ้นในระหว่างพวกเจ้าด้วยกันเอง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่ออังกฤษประกาศออกจากมาตรฐานทองคำซึ่งมีผลกระทบต่อไทยมาก ผลจากการตัดสินใจให้เงินบาทอยู่กับมาตรฐานทองคำ และแยกเงินบาทออกจากเงินปอนด์ ทำให้เงินบาทแข็งตัว ราคาสินค้าไทยโดยเฉพาะข้าวมีราคาสูงขึ้นไม่สามารถแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ การค้าของประเทศตกต่ำ การตัดสินใจดังกล่าวถูกคัดค้านและวิพากษ์วิจารณ์จากสมาคมหอการค้าชาวต่างประเทศ และวงการธนาคารในประเทศไทย และส่งผลให้การจัดหางบประมาณปี พ.ศ. 2475 ประสบความยุ่งยาก และเกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างรุนแรงระหว่างกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมและอภิรัฐมนตรีและที่ปรึกษาชาวต่างประเทศฝ่ายหนึ่ง กับพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ กับที่ปรึกษาชาวต่างประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จนที่ปรึกษาชาวต่างประเทศของกระทรวงพระคลังฯ ลาออกจากตำแหน่ง และพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ลาออกจากตำแหน่งหลังจากที่ฉลองพระนครและราชวงศ์จักรี 150 ปี เสร็จ ดังนั้น ความขัดแย้งภายในของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่ระดับสูงลงมาถึงระดับพื้นฐานด้านหนึ่งทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขาดประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา และศรัทธาที่ประชาชนมีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงเสื่อมลงตามไปด้วย โดยเฉพาะระบบราชการพลเรือน และระบบราชการทหาร เริ่มทำพยายาอ่านาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มากขึ้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงตกต่ำถึงที่สุด แต่อีกด้านหนึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งกำลังเติบโต สามารถเคลื่อนไหวโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ง่ายขึ้น และมีความชอบธรรมมากขึ้น กำลังที่เคยสนับสนุนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เริ่มอ่อนลง หรือหันไปสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเห็นความสำคัญของการปกครองแบบประชาธิปไตย และมีความเชื่อมั่นว่าระบอบประชาธิปไตยสามารถแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ประเทศกำลังเผชิญหน้าอยู่มากขึ้น

3. ความขัดแย้งระหว่างระบอบประชาธิปไตยกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การชะลอการพระราชทานรัฐธรรมนูญ และระบบรัฐสภา ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงยืนยันที่จะให้รัชกาลที่ 6 พระราชทานรัฐธรรมนูญและระบบรัฐสภาให้กับประชาชนในทันทีที่ขึ้นครองราชสมบัติ ด้วยเหตุผลว่าประชาชนไม่พร้อมแล้วครั้งแล้ว การขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าเสรี และการกำเนิดแนวคิดเสรีขึ้นในบรรดาประเทศมหาอำนาจยุโรปและอเมริกา และการปูพื้นฐานการปกครองทำให้เกิดผู้นำชาตินิยมขึ้น

ในประเทศเมืองขึ้น และมีแนวความคิดสมัยใหม่ขึ้นในประเทศเมืองขึ้น การปฏิวัติโค่นล้มราชวงศ์แมนจู ในประเทศจีน ทำให้ขบวนการประชาธิปไตยในประเทศซึ่งก่อตัวขึ้นภายหลังจากการปฏิรูปในสมัย รัชกาลที่ 5 เติบโตและพัฒนาเข้มแข็งขึ้น เริ่มทำทลายอำนาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่าง เปิดเผย ครั้งแรกคือกบฏ ร.ศ. 130 แม้จะประสบความสำเร็จล้มเหลวเนื่องจากถูกจับกุมก่อน ได้ผลักดันให้ มีการรวมกลุ่มขึ้นในนามของ "คณะราษฎร" คบงที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองของกษัตริย์เหนือ กฎหมาย มาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายโดยการยึดอำนาจโดยจับพลัน ดังนั้น เมื่อประเทศประสบภาวะวิกฤตอย่างรอบด้านโดยเฉพาะวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ระบอบสมบูรณาญา สิทธิราชย์ประสบความล้มเหลวในการแก้ปัญหา ทั้งยังเกิดความแตกแยกภายในขึ้น มีการแต่งตั้งเจ้า ค่างตำแหน่งสำคัญ ๆ โดยไม่คำนึงถึงความรู้ความสามารถ เพื่อระวังรักษาเก้าอี้ของพระเจ้าแผ่นดิน และเพื่อจะฟื้นฟูฐานะของเจ้าที่ตกต่ำมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 6 ทำให้กลุ่มผู้นำใหม่ซึ่งมีแนวคิดประชาธิปไตย หมดหวังต่อการแก้ปัญหของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันขึ้น ระหว่างระบอบประชาธิปไตยและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งนำไปสู่การตัดสินใจยึดอำนาจ ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองแบบระบอบรัฐสภา กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญตั้งแต่นั้นเป็น ต้นมา

ผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทำให้อำนาจ สูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งเดิมเป็นของพระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เปลี่ยน เป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ตามระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แต่ในเบื้องต้นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ในมือของ คณะราษฎร ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ภายในกำหนด 10 ปี ในการมอบอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศให้แก่ประชาชน (รายละเอียดปรากฏตามพระราช บัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มาตรา 10) และกลุ่มคณะผู้ เปลี่ยนแปลงการปกครอง เข้าดำรงตำแหน่งผู้มีอำนาจที่สำคัญในระบบราชการทหารและระบบราชการ พลเรือน ความรู้ความสามารถที่เกิดจากการศึกษากลายเป็นคุณสมบัติของการเข้ามามีอำนาจ และมี บทบาทในทางสังคมและกลไกรัฐอย่างแท้จริง แต่ระบบราชการยังคงมีฐานะเป็นผู้พิทักษ์ มิใช่เป็นผู้ให้ บริการแก่ประชาชนอย่างระบบราชการในระบอบประชาธิปไตย การจัดโครงสร้างทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตย โดยมีคณะกรรมการราษฎรทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหาร สภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็นฝ่าย นิติบัญญัติ คณะราษฎรซึ่งในตอนแรกของการรวมตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความคิดที่จะรวม ตัวกันเป็นพรรคการเมืองยังไม่เกิดขึ้น เพิ่งจะมาเกิดความคิดดังกล่าวขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองไม่นานนัก⁴⁸ ได้เปลี่ยนสภาพจากกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสมาคมคณะราษฎร โดย มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะรวบรวมบุคคลที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันในหลักการใหญ่ ๆ และมีวัตถุประสงค์

⁴⁸ ขจักษ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : บางสะพานพิมพ์, 2511), หน้า 153

ในทางการเมือง นอกจากนี้ในการจัดตั้งสมาคมคณะราษฎรขึ้นนั้น คณะผู้ก่อการก็มีความมุ่งหมายที่จะให้เป็นองค์การอย่างถาวร ไม่ใช่ชั่วคราว ครั้นเมื่อจัดตั้งสมาคมคณะราษฎรมีลักษณะเป็น "พรรคการเมือง"⁴⁹ ท่าหน้าที่เป็นสถาบันพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมคณะราษฎร เพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง สมาคมคณะราษฎรจึงได้จดทะเบียนเป็นสมาคม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ภายหลังที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองก่อตั้งสมาคมคณะราษฎรขึ้นแล้ว ก็มีบุคคลกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยพระยาโทณวณิชมนตรี นาวาเอกพระยาศราภัยพิพัฒน์ นายหลุยส์ คีร์วิต หลวงวิจิตรวาทการ และเจ้านายเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ รวมทั้งบุคคลสำคัญที่เคยรับราชการในตำแหน่งสูง ๆ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คาวีที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นแทนองคมนตรีด้วยกันกับสมาคมคณะราษฎร โดยใช้นามว่า "คณะชาติ" โดยให้เหตุผลว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย ราษฎรย่อมมีสิทธิที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น เพื่อจัดการปกครองหรือออกเสียงแนะนำเร่งรัดให้รัฐบาลกระทำกิจการตามที่ตนเห็นว่าดีที่สุด⁵⁰ และหลวงวิจิตรวาทการได้ให้เหตุผลในการก่อตั้งคณะชาติไว้ว่า "ปัญหาในเรื่องมีคณะกรรมการเมืองหลายคณะนั้นไม่ได้อยู่ที่ควรหรือไม่ควร จำเป็นหรือไม่จำเป็น แต่ที่จริงเป็นสิ่งที่ถึงอย่างไรก็ต้องมีขึ้น และไม่มีใครสามารถจะห้ามได้ ..... ถ้ามุขมัยยังต่างคนต่างความคิดอยู่ตราบใด คณะการเมืองก็ต้องมีหลายคณะอยู่ตราบนั้น แต่คณะใดจะได้รับเลือกหรือไม่ขึ้น เป็นปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง เพราะสุดแต่นโยบายของคณะใดจะดีหรือมีพวกพ้องมากน้อยเท่าไร ..... รัฐสภาอาจมีคณะกรรมการเมืองแต่คณะเดียวก็ได้ แต่พวกที่อยู่ข้างนอกนั้นคงจะคับกันตั้งเป็นคณะอยู่ การห้ามอะไรห้ามไม่ได้ แต่จะห้ามคนไม่ให้คิดไม่ให้พูดนั้นห้ามไม่ได้ เมื่อความคิดและคำพูดมีมาก ๆ เข้า ก็ย่อมจะกลายเป็นการกระทำขึ้นมาวันหนึ่ง การที่คณะราษฎรได้เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลเก่าขึ้นเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นชัดอยู่แล้ว รวมความว่าการตั้งพรรคการเมืองนั้นเป็นสิทธิของราษฎรในประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น พลเมืองต้องเห็นหน้ารัฐบาลต้องคอยระวังหลัง คณะการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่ไม่จำเป็นต้องเป็นปรปักษ์กับคณะเก่าที่มีอยู่แล้ว ขอให้เรานึกเรื่อง "เอกราชปัตย์" กันเสียที อย่างนี้กว่าคณะกรรมการเมืองจะคอยแต่กบฏช่วงชิงอำนาจวิธีการของคณะกรรมการเมืองมีอยู่หลายอย่างหลายประการ"⁵¹ แต่เมื่อเรื่องการเสนอขอตั้งคณะชาติไปถึงคณะรัฐมนตรี พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นไม่ยินยอมให้จัดตั้ง โดยอ้างเหตุผลว่าสถานการณ์ยังไม่เข้าสู่สภาพเรียบร้อย และพรรคการเมืองยังเป็นวิธีการใหม่คนไทยส่วนมากยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบพรรค ถ้ายอมให้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นเกรงว่า สมาชิกของแต่ละพรรคจะ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155-156

⁵⁰ วิทยา นาภาศิริกุลกิจ, ระบบพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างยุคก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2501 กับสมัยปัจจุบัน (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514) หน้า 4

⁵¹ ชัยคัมภีร์ บุรุสัทพ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 171-172

เห็นแก่ประโยชน์ของพรรคการเมืองของตนเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของราษฎรส่วนรวมและเป็นช่องทางให้ราษฎรเกิดความแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า ตามอำนาจดั้งเดิมของพรรคการเมืองเหล่านั้น⁵² ภายหลังจากที่รัฐบาลไม่อนุญาตให้คณะชาติจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นดังกล่าวแล้วก็ไม่มีผู้ใดจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก เพราะฉะนั้นในระยะนั้นคือนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยจึงมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว⁵³

การยอมรับที่จะดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ด้านหนึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรเป็นไปโดยราบรื่น ไม่เสียเลือดเนื้อ และสามารถสร้างความมั่นคงให้กับระบอบการปกครองใหม่ คือระบอบประชาธิปไตยได้ในทันที หลังจากที่ได้สถาปนาระบอบการปกครองขึ้นในประเทศ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ทำให้ระบอบการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เสียหายน้อยที่สุด และสามารถรักษากาลังของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ส่วนใหญ่ไว้ได้เช่นกัน ดังนั้น ในทันทีที่คณะราษฎรเสนอพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช 2475 เพื่อให้ทรงลงพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงขอไว้พิจารณาอีกวันหนึ่งอันเนื่องจากปัญหา "ความเป็นประชาธิปไตย" ของกฎหมายสูงสุดฉบับแรกที่จะออกมาเป็นทางการนี้ ในที่สุดก็ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในวันรุ่งขึ้นคือวันจันทร์ที่ 27 มิถุนายน แต่ได้เพิ่มเติมคำว่า "ชั่วคราว" เข้าไป⁵⁴ โดยถือว่าจะต้องมีการร่างฉบับ "ถาวร" ขึ้นใหม่ภายใน 6 เดือน ให้รัดกุมและเป็นที่ยอมรับได้ ทั้งจากฝ่ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และฝ่ายของคณะราษฎรเอง⁵⁵ ซึ่งกรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ยังทรงมีพระราชอำนาจที่จะแก้ไขเจตนารมณ์ของกฎหมาย หรือเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของกฎหมายได้อย่างในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้ฝ่ายเจ้าซึ่งคัดค้านการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาโดยตลอด ยังคงมีสิทธิให้ความเห็นชอบรัฐธรรมนูญของประเทศฉบับถาวร กรณีดังกล่าวนับว่าเป็นกรณีแรกที่ฝ่ายเจ้าเริ่มต้นของการต่อรองอำนาจทางการเมืองกับคณะราษฎร และเป็นผลให้มาตรการการควบคุมอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 มาตรา 11(6) ที่กำหนดไว้ว่า "เฉพาะผู้สมัครรับเลือกเป็นตัวแทนประเภทที่ 1 ในสมัยที่ 2 จะต้องได้รับ

⁵² หยุด แสงอุทัย, คำอธิบายพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 (บางสะพานการพิมพ์, 2512) หน้า 82 อ้างใน วิद्या นาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัฏตารักษ์, พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : แสงจันทร์การพิมพ์, 2527) หน้า 246-247

⁵³ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 167

⁵⁴ เดือน บุญนาค และไพโรจน์ ชัยนาม, คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (พระนคร : โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2477), หน้า 15

⁵⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 20

ความเห็นชอบของสมาชิกในสมัยที่ 1 เสียก่อนว่าเป็นผู้ที่ไม่ควรสงสัยว่าจะนำมาซึ่งความไม่เรียบร้อย" และมาตรา 16 ซึ่งกำหนดไว้ว่า "ผู้แทนนอกจากถึงเวรจะต้องออกจากตำแหน่ง ให้นำว่าขาดจากตำแหน่งเมื่อขาดคุณสมบัติดังกล่าวไว้ในมาตรา 11 อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเมื่อตาย หรือเมื่อสภาได้วินิจฉัยให้ออก ในเมื่อสภาเห็นว่าเป็นผู้ทำความเสื่อมเสียให้แก่สภา" รวมทั้งมาตราอื่น ๆ เป็นอันสิ้นผลไม่มีผลบังคับ เพราะการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ในสมัยที่ 2 ซึ่งจะมีการเลือกตั้งโดยอ้อม จะต้องดำเนินการภายในกำหนด 6 เดือนเช่นกัน และฝ่ายเจ้าสามารถดำรงอำนาจต่อรองในทางการเมืองของฝ่ายเจ้าเองไว้ได้ แทนที่จะถูกทำลายไปโดยการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

การแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 จำนวน 70 คน ในจำนวนนี้เป็นฝ่ายของคณะราษฎร 32 คน นอกเหนือจากนั้นเป็นขุนนางในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 มีเจ้าพระยา 3 ท่าน พระยา 21 ท่าน (รวมพระยาที่เป็นคณะราษฎรด้วย) พระ 5 ท่าน หลวง 19 ท่าน ทำให้อำนาจต่อรองทางการเมืองของฝ่ายเจ้าในสภาผู้แทนราษฎรมีสูงกว่าฝ่ายคณะราษฎร ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรที่แต่งตั้งขึ้นในนัดแรกที่ประชุมจึงเลือกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ขุนนางในระบอบเก่าขึ้นเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของไทย แต่งตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแบบถาวร จำนวน 7 นาย ต่อมาเพิ่มเป็น 9 นาย โดยกรรมการจะต้องร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จภายในกำหนด 6 เดือน และได้เลือกคณะกรรมการราษฎรจำนวน 14 คน โดยเลือกพระยามโนปกรณนิติธาดา นักกฎหมายไกล่เกลี่ยราชสำนัก เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี)⁵⁶ แทนการเลือกกลุ่มบุคคลสำคัญของคณะราษฎรที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และประธานคณะกรรมการราษฎร คณะกรรมการราษฎรซึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) บริหารประเทศได้ระยะหนึ่งก็เกิดความขัดแย้งกันขึ้น กล่าวคือการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นเหตุให้กลุ่มสมาชิกในคณะราษฎรแตกแยกออกเป็นสองพวกคือ พระยามโนปกรณนิติธาดา อันมีพันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้นำฝ่ายทหาร เป็นผู้สนับสนุนฝ่ายหนึ่ง กับหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งมีสมาชิกคณะราษฎรชั้นผู้น้อยเป็นผู้สนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง การขัดแย้งระหว่างพวกของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นพวกอนุรักษนิยม และพวกของหลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งเป็นพวกหัวก้าวหน้า ได้ขยายวงกว้างออกไปในสภาผู้แทนราษฎร ต่างฝ่ายต่างกล่าวโจมตีซึ่งกันและกันอย่างรุนแรง ฝ่ายหลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเห็นว่าพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นพวกเจ้า และต้องการให้การปกครองกลับไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทางฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี ก็กล่าวโจมตีเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่าเป็นลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทย

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-21] 114-121

ต่อมาพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากผู้นำฝ่ายทหารดังกล่าวแล้ว ได้มีคำสั่งห้ามมิให้ข้าราชการทหาร พลเรือน รวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าไปเป็นสมาชิกสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ถ้าข้าราชการผู้ใดได้สมัครแล้วไม่ลาออก ไม่นำเอาใบอนุญาตให้ออกจากสมาคมเสนอต่อผู้บังคับบัญชา ก็จะไม่จ่ายเงินเดือนให้^{๕๗} การออกคำสั่งเช่นนี้เท่ากับเป็นการล้มคณะก่อการโดยตรง เพราะในขณะนั้นคณะราษฎรได้จัดทะเบียนเป็นสมาคมคณะราษฎรแล้ว ซึ่งคำสั่งดังกล่าวของพระยามโนปกรณนิติธาดาก่อให้เกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น ดังนั้นในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2476 จึงมีการกล่าวตำหนิการกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดาอย่างรุนแรง ในที่สุดที่ประชุมลงมติว่าการห้ามข้าราชการประจำเข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น ต้องเสนอเป็นกฎหมายด้วยคะแนน 34 ต่อ 11 คะแนน เสนอให้รัฐบาลถอนคำสั่งออกไป^{๕๘} เหตุการณ์ได้ขยายตัวรุนแรงขึ้นจนหลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางออกนอกประเทศระยะหนึ่งเพื่อให้เหตุการณ์สงบ และรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476 ออกใช้บังคับได้สำเร็จ^{๕๙} ความขัดแย้งในคณะรัฐมนตรีรุนแรงขึ้น ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับสภาผู้แทนราษฎรรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลจึงได้ปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ดังนั้น พระยามโนปกรณนิติธาดา จึงดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) ท่ามกลางความกลัวว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาจะนำระบอบการปกครองแบบเก่ากลับมามีอีก ความกลัวดังกล่าวมิใช่เพียงจินตนาการ แต่มีความจริงดังกล่าวมาแล้วรองรับและหลวงวิจิตรวาทการได้อภิปรายยืนยันข้อเท็จจริงดังกล่าวไว้ ความตอนหนึ่งว่า "... เรื่องการตั้งคณะชาติไม่ได้ทำโดยลุ่มสี่ลุ่มห้า ก่อนที่จะเริ่มตั้งคณะชาติข้าพเจ้าได้มาปรึกษาหารือคุณหลวงประดิษฐฯ ข้อนี้คุณหลวงประดิษฐฯ เป็นผู้มีความเห็นว่าคณะชาติควรได้ตั้งขึ้น และต่อมาข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่าได้มีการประชุมผู้ก่อการ เสียข้างมากเห็นว่าควรให้คณะชาติตั้งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วข้าพเจ้าจึงได้ยื่นคำขอตั้งคณะชาติ มิใช่ว่าทำไปโดยหักหาญอย่างหนึ่งอย่างใดเลย และมีเหตุที่น่าจะเรียนให้ทราบว่าคณะราษฎรในเวลาที่ตั้งเป็นสมาคมขึ้นนั้น ไม่ได้เลือกเจ้าคุณมโนฯ เป็นนายก กลับเลือกเจ้าคุณนิติศาสตร์เป็นนายก เจ้าคุณมโนฯ จึงได้พยายามที่จะล้มคณะราษฎรเสีย เมื่อข้าพเจ้าได้ยื่นคำขอตั้งคณะชาติไปแล้ว พระยามโนฯ เรียกข้าพเจ้าไปบอกว่าเลิกคณะชาติเสียเถอะ แล้วจะล้มคณะราษฎรให้ ...."^{๖๐}

^{๕๗} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, "พันตรีควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรีก่อน 4 สมัย", (พระนคร : โรงพิมพ์สัมพันธ์, มปป.), หน้า 145-146 อ้างในขจักษ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 164

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 151

^{๕๙} ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย 2519, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 254-255

^{๖๐} สภาผู้แทนราษฎร, "รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ. 2477 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์เคลิแมล์, 2479), หน้า 941 อ้างในขจักษ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 169

และปรากฏตามคำพิพากษาของศาลพิเศษ พ.ศ. 2482 ความตอนหนึ่งว่า "ก่อนเปิดสภาผู้แทนราษฎร เล็กน้อย (1 เมษายน 2476) พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาฤทธิอัคเนย์ กับพวก เป็นผู้คิดให้ หลวงประดิษฐมนูธรรมไปต่างประเทศ เพื่อจะล้มล้างรัฐธรรมนูญเสีย . . . . จะให้หลวงพิบูลสงคราม ย้ายไปอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยรบ จะให้พวกผู้ก่อการที่คัดค้านพระยามโนปกรณนิติธาดานั้นไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ส่วนหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ก็ถูกสั่งให้เตรียมตัวไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศ ฝรั่งเศส ซึ่งเป็นแผนการที่จะทำลายคณะราษฎรให้หมดสิ้นไป เพื่อคืนอำนาจให้แก่เจ้า"⁶¹

ความขัดแย้งภายในคณะรัฐมนตรีของพระยามโนปกรณนิติธาดา ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล ฝ่ายของพระยามโนปกรณนิติธาดากับสภาผู้แทนราษฎร โดยเนื้อแท้แล้วเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เจ้าซึ่งมีแนวความคิดอนุรักษนิยม และพยายามที่จะนาระบอบการปกครองแบบเก่ากลับมาใช้ อีก กับคณะ ราษฎรซึ่งมีความคิดเสรีนิยม ความขัดแย้งดังกล่าวได้ผลักดันให้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และ พันโทหลวงพิบูลสงคราม พร้อมด้วยคณะได้ทำการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2476 โดย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน⁶² การยึด อำนาจดังกล่าวยังคงไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเจ้าซึ่งมีแนวความคิดอนุรักษนิยม และต้อง การนาระบอบการปกครองแบบเก่ามาใช้ กับคณะราษฎรที่มีแนวความคิดเสรีนิยมได้ ในที่สุดกลุ่มเจ้าซึ่ง นำโดย พล.อ. พระองค์เจ้าบวรเดช ได้เคลื่อนทัพจากโคราชเข้าทำการยึดอำนาจซ้อน เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2476 โดยอ้างเหตุในการยึดอำนาจว่า รัฐบาลไม่ได้ดำเนินการปกครองประเทศในระบอบ ประชาธิปไตยที่แท้จริง ไม่ยอมให้มีพรรคการเมือง และให้ข้าราชการมีตำแหน่งทางการเมือง⁶³ แต่การปฏิวัติดังกล่าวประสบความล้มเหลว เนื่องจากถูกพันโทหลวงพิบูลสงครามเข้ากำลังเข้าปราบปรามได้สำเร็จ ทำให้อิทธิพลทางการเมืองของพวกเขา และพวกอนุรักษนิยมที่เคลื่อนไหวอยู่เริ่มเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว หลังจากการปฏิวัติดังกล่าวประสบความล้มเหลว ความขัดแย้งระหว่างพระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 กับรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเริ่มสูงขึ้น และนำไปสู่การ สละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในวันที่ 2 มีนาคม 2477 หลัง การก่อการกบฏของ พล.อ. พระองค์เจ้าบวรเดช เพียง 4 เดือนเศษ รายละเอียดปรากฏตามคำ แถลงการณ์ของรัฐบาล ลงวันที่ 7 มีนาคม 2477, อิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มเจ้า และกลุ่มอนุรักษ นิยมที่เคลื่อนไหวเพื่อนำระบอบการปกครองแบบเก่ากลับมาใช้เป็นอันสิ้นสุด แต่อีกด้านหนึ่งกลุ่มเสรีนิยม

⁶¹ คำพิพากษาศาลพิเศษ พุทธศักราช 2482 เรื่องกบฏ, (พระนคร : กรมโฆษณาการ, 2482), หน้า 23 อ้างในชาตวิทย์ เกษตรศิริ, 2475 : การปฏิวัติของสยาม, หน้า 23

⁶² ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของไทย 2519, หน้า 264

⁶³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, บัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 190

ซึ่งนำไปโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้เติบโตกลายเป็นกำลังสำคัญในการเมือง ควบคู่ไปกับการเติบโตขึ้นในการเมืองของพันโทหลวงพิบูลสงคราม จากการปราบปรามกบฏ พล.อ. พระองค์เจ้าบวรเดช⁶⁴

พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในฐานะตัวแทนของคณะราษฎร และได้รับการสนับสนุนจากหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้นำกลุ่มพลเรือนเสรีนิยม และพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้นำกลุ่มชาตินิยมซึ่งมีนโยบายรัฐนิยม ในระยะแรกคณะราษฎรดำเนินการทางการเมืองในนามของสมาคมคณะราษฎร แต่ดำเนินการอย่างพรรคการเมือง ขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยการรับสมัครสมาชิก และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งความขัดแย้งระหว่างหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้นำกลุ่มพลเรือนเสรีนิยมซึ่งมีความต้องการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เพราะนั่นคือฐานอำนาจทางการเมืองของฝ่ายเสรีนิยม กับพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้นำกลุ่มชาตินิยมและมีนโยบายรัฐนิยม ซึ่งกองทัพให้การสนับสนุนและไม่ยินยอมให้มีการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนรุนแรงขึ้น อำนาจทางการเมืองของกลุ่มพลเรือนเสรีนิยมที่นำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม เริ่มถูกท้าทายโดยกลุ่มทหารซึ่งนำโดยพันโทหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งกลายเป็นคู่แข่งสำคัญในการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม การที่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตกอยู่กับพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งมีความสามารถในการไกล่เกลี่ยอ้อมอ้อม ได้ทำให้ทั้งสองฝ่ายถ่วงดุลกันอยู่ได้⁶⁵ ตลอดระยะเวลาที่พระยาพหลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ต่อมาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเนื่องจากสุขภาพไม่ดี กลุ่มผู้สนับสนุนพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เกิดความแตกแยกกันเป็น 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายผู้สนับสนุนพันโทหลวงพิบูลสงคราม ฝ่ายผู้สนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรม และฝ่ายผู้สนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ดังนั้น การเมืองของไทยในช่วงนี้จึงกลายมาเป็นการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้นำคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475⁶⁶ พันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งมีแนวความคิดชาตินิยมแบบรัฐนิยม และได้รับการสนับสนุนจากกองทัพ จึงได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันโทหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีแนวความคิดชาตินิยมแบบรัฐนิยม จึงได้ดำเนินนโยบายชาตินิยม ต่อต้านคนจีน สร้างเอกลักษณ์ของชาติและสร้างความทันสมัยตามแนวความคิดชาตินิยม ในระหว่างนั้นได้เกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 พันโทหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ซึ่งมีแนวความคิดชาตินิยมได้ตัดสินใจเข้าร่วมรบกับฝ่ายญี่ปุ่น เยอรมัน และประกาศ

⁶⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 131

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131

⁶⁶ David A. Wilson, Politics in Thailand (Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1966), pp. 205-208 อ้างในปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2524), หน้า 62-63

สงครามกับฝ่ายพันธมิตร กลุ่มเสรีนิยมซึ่งนำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม และกลุ่มที่คัดค้านการประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร ของพันโทหลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มเสรีไทย และเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตรต่อสู้กับญี่ปุ่น และเยอรมัน ส่วนทางด้านฝ่ายซ้ายในประเทศไทยได้แยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์จีน สาขาประเทศไทย เป็นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2485 และทำการต่อสู้ต่อต้านญี่ปุ่นและเยอรมันเช่นกัน เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง โดยฝ่ายพันธมิตรเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ อิทธิพลทางการเมืองของฝ่ายพันโทหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) นายกรัฐมนตรีจึงตกต่ำลง สภาผู้แทนราษฎรมัดพระราชาคณะ 2 ฉบับ ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงได้ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี⁶⁷ และถูกดำเนินคดีในข้อหาอาชญากรรมสงคราม บทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกองทัพปกครองมรสุมทางการเมืองอย่างหนักหน่วง และตกต่ำลงถึงที่สุด ต้องยุติบทบาททางการเมืองชั่วคราว นายควง อภัยวงศ์ ได้รับการสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2487 ยุคของผู้นำทางการเมืองฝ่ายพลเรือนจึงเริ่มขึ้น โดยมีการผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยปรากฏตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1

ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไทย และเหตุสิ้นสุดระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม 2488 - วันที่ 8 พฤศจิกายน 2490

ลำดับที่	ระยะเวลา	นายกรัฐมนตรี	คณะรัฐมนตรี	เหตุสิ้นสุด
1	1 ส.ค. 2487-31 ส.ค. 2488	นายควง อภัยวงศ์	21	ลาออก
2	31 ส.ค. 2488-17 ก.ย. 2488	นายทวี บุณยเกตุ	24	ลาออก
3	17 ก.ย. 2488-31 ม.ค. 2489	ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	25	ยุบสภา
4	31 ม.ค. 2489-24 มี.ค. 2489	นายควง อภัยวงศ์	20	ลาออก
5	24 มี.ค. 2489- 7 มิ.ย. 2489	หลวงประดิษฐมนูธรรม	16	ใช้รัฐธรรมนูญใหม่
6	11 มิ.ย. 2489-21 ส.ค. 2489	หลวงประดิษฐมนูธรรม	16	ลาออก
7	23 ส.ค. 2489-30 พ.ค. 2490	พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์	18	ลาออก
8	31 พ.ค. 2490- 8 พ.ย. 2490	พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์	20	รัฐประหาร

ที่มา : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชารัฐศาสตร์, สมุคภาพการเมือง (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฉลองรัตน์ จำกัด, 2534) หน้า 70

⁶⁷ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของไทย 2519, หน้า 345-346

เมื่อนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี เข้าบริหารประเทศในฐานะผู้นำคนสำคัญของฝ่ายพลเรือน หน้าที่ที่เข้าบริหารประเทศได้ทำการปรับปรุงบรรยากาศทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น โดยในวันที่ 1 สิงหาคม 2487 นั้นเอง ได้ออกพระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดฐานกบฏ และจลาจล พุทธศักราช 2488 นิรโทษกรรมนักโทษทางการเมืองที่ถูกคุมขังหรือจำคุกโดยรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพระราชกำหนดฉบับดังกล่าวได้รับการอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พุทธศักราช 2488⁶⁸ และได้สั่งยุบเลิกคณะราษฎรที่นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี สั่งกักอยู่ เนื่องจากเห็นว่าหากประเทศไทยจะมีพรรคการเมืองพรรคเดียวนั้น ไม่ถูกต้องตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย⁶⁹ และผู้นำฝ่ายพลเรือนต่างยึดแนวทางประชาธิปไตยแบบรัฐสภา การเลือกตั้งจึงเป็นสิ่งจำเป็น การขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นฐานทางการเมืองที่สำคัญของผู้นำฝ่ายพลเรือน ดังนั้น การเลือกตั้งในช่วงที่ฝ่ายพลเรือนมีอำนาจ โดยฝ่ายทหารไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง การเลือกตั้งถือได้ว่าเป็นการเลือกรัฐบาล สภาสูงเป็นสภาที่ไม่มีอำนาจ สภาผู้แทนราษฎรมีบทบาทสำคัญในการกำหนดผู้ที่จะเป็นรัฐบาล เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ที่ใช้บังคับอยู่ในขณะนั้น มีข้อความจำกัดบางประการในการดำเนินการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ผู้นำฝ่ายพลเรือนจึงได้ร่วมกันร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ขึ้นประกาศใช้บังคับ และในหมวด 2 เรื่องสิทธิและหน้าที่ของปวงชนชาวไทย มาตรา 14 บัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ ในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุม สภาสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย"

ผลของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ซึ่งบัญญัติให้เสรีภาพแก่การตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ เพื่อขยายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ได้มีการรวมตัวกันตั้งเป็นพรรคการเมืองขึ้นหลายพรรค เพื่อเตรียมตัวเลือกตั้งทั่วไป ดังนี้⁷⁰

1. พรรคก้าวหน้า ผู้ก่อตั้งคือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายสุวิชัย พันธุ์เศรษฐ นายสอ เสถบุตร พระยาสุรพันธเสนี ดร. โชติ คัมภีร์ และ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ พรรคการเมืองนี้ไม่เห็นด้วยกับการปกครองของคณะราษฎร บรรดาสมาชิกล้วนแต่เป็นผู้ที่ถูกรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม จับกุมในข้อหากบฏ และมาได้รับนิรโทษกรรมในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ทั้งสิ้นวัตถุประสงค์ของพรรคก้าวหน้าก็เพื่อที่จะรวบรวมบุคคลที่มีความคิดเห็นตรงข้ามกับคณะราษฎร ทั้งนี้เพื่อที่จะต่อต้านคณะราษฎรตามวิถีทางการเมืองต่อไป พรรคการเมืองนี้ได้รับความสนใจจากบรรดานักการเมืองทั้งหลายทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักโทษการเมืองที่เคยมีความเห็นไม่ตรงกับคณะราษฎร เพื่อเป็นการเตรียมตัวในการเลือกตั้งครั้งใหม่ภายหลังสงคราม ซึ่งประเทศไทยไม่ได้มีการเลือกตั้ง

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 385-386, 387 และ 388

⁶⁹ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2524), หน้า 63

⁷⁰ ชรรค์ชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์, 2517) หน้า 182-185

มานาน เพราะมีการยึดอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไป เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม เพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นเสรีภาพของประชาชนที่จะตั้งพรรคการเมืองได้ โดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายอื่น และไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ⁷¹

2. พรรคสหชีพ มี ดร. เคือน บูณาค เป็นหัวหน้าพรรค เป็นพรรคที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ โดยบรรดาลูกศิษย์ของนายปรีดีเอง พร้อมกับหน่วยเสรีไทยในระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 นโยบายของพรรคนี้เป็นแบบสังคมนิยม ยึดถือเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดีที่วางไว้สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ

3. พรรคแนวรัฐธรรมนูญ หัวหน้าพรรคได้แก่ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นพรรคที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายปรีดีอีกพรรคหนึ่ง แต่หาไม่เห็นด้วยกับนโยบายสังคมนิยมแบบพรรคสหชีพจึงได้แยกตัวออกมาตั้งเป็นอีกพรรคหนึ่ง

4. พรรคประชาธิปไตย กำเนิดของพรรคนี้สืบเนื่องมาจากพรรคก้าวหน้า เนื่องจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ แพ้คะแนนเสียงในสภาเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชากรในภาวะคับขันจึงต้องกราบถวายบังคมลาออก อีกทั้งพรรคก้าวหน้าก็ยังมีระเบียบมั่นคงจึงได้มีการประชุมนักการเมืองพวกที่สนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ทั้งที่เป็นสมาชิกพรรคก้าวหน้าและไม่ได้เป็น ที่ประชุมลงมติให้จัดตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้น ในวันที่ 5 สิงหาคม 2489 โดยยุบพรรคก้าวหน้ามารวมด้วย และให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านรัฐบาล

พรรคประชาธิปไตย ได้เกิดแตกแยกภายในพรรคด้วยกัน กรณีการกำหนดตัวผู้สมัครเข้ารับ การเลือกตั้ง เป็น ส.ส. จังหวัดสมุทรปราการ จึงทำให้มีการแยกตัวออกมาตั้งพรรคอื่นอีก คือ

5. พรรคประชาชน นำโดยนายเลียง ไชยกาล ซึ่งแยกตัวออกมาจากพรรคประชาธิปไตย และนำเอาส.ส. ที่แยกมาจากพรรคต่าง ๆ ตั้งเป็นพรรคขึ้น โดยมีนายเลียง เป็นหัวหน้าพรรค

6. พรรคกสิกร เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2490 พรรคกสิกรได้กำเนิดขึ้นมาอีกพรรคหนึ่ง โดยมีพระยาศรัยวุฒเสณี เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายส่งเสริมอาชีพของกสิกรทั่วไป

⁷¹ ขจักษ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 175

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการที่รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นและเยอรมัน ด้านหนึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้พิมพ์ธนบัตรไทยออกใช้จ่ายในระหว่างสงครามเอง ทำให้เงินหมุนเวียนในตลาดเงินตรามีมาก ค่าของเงินไทยตกต่ำและขาดความเชื่อถือ แต่อีกด้านหนึ่งเมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงคราม ประเทศไทยในฐานะที่เกี่ยวข้องกับสงครามร่วมกับญี่ปุ่นจะต้องส่งข้าวจำนวนหนึ่งล้านห้าแสนเมตริกตัน โดยไม่เรียกร้องค่าตอบแทนในลักษณะเป็นค่าปฏิมากรรมสงคราม เนื่องจากรัฐบาลมีภาระต้องส่งข้าวจำนวนดังกล่าว จึงต้องกำหนดราคาข้าวและประกาศผูกขาดการซื้อขายข้าวตอนหลังสงคราม ทำให้ราคาข้าวในตลาดภายในประเทศต่ำกว่าราคาข้าวของราคาตลาดโลกมาก ทำให้เกิดการกักตุนข้าว และการลักลอบส่งข้าวออกขายต่างประเทศ⁷² แม้การผูกขาดของการซื้อขายข้าวจากรัฐบาลจะทำให้รัฐบาลสามารถหาเงินได้มากจากการส่งข้าวขายนอกประเทศก็ตาม แต่ผลกระทบของสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนสินค้า และภาวะเงินเฟ้อทั่วโลก ทำให้ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะเงินเฟ้อ การขาดสินค้าอุปโภคและบริโภค การจู่โจมของบั้งหลวง การค้ากำไรเกินควร ฯลฯ จากสภาพการดังกล่าวมาแล้วนั้น ย่อมเป็นการยากที่รัฐบาลเสรีนิยมจะแก้ปัญหา และทำการฟื้นฟูเศรษฐกิจได้ทันที่ในช่วงระยะเวลาอันสั้นที่เป็นรัฐบาล⁷³

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เสร็จสิ้นลง บทบาทของสหรัฐอเมริกาเริ่มสูงขึ้นทั่วโลก รวมทั้งทวีปเอเชีย บทบาทของสหรัฐอเมริกาก็ได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากบรรยากาศของสงครามเย็น และความเชื่อเรื่องทฤษฎีโดมิโน (ไฟต์ออตัม) และการกีดกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ และบทบาทดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาได้ผลักดันให้ประเทศไทยก้าวไปสู่นโยบายเข้ากับค่ายตะวันตกมากยิ่งขึ้น มีการส่งทหารอาสาสมัครไปร่วมกับกองทัพสหประชาชาติ (สหรัฐอเมริกา) ในสงครามเกาหลี⁷⁴ เป็นต้น ทำให้บทบาทของทหารที่ตกต่ำจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เริ่มมีบทบาทมากขึ้น และหาหนทางกลับเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเกิดกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ฝ่ายพรรคการเมืองที่คัดค้านนายปรีดี พนมยงค์ และฝ่ายทหาร ได้ใช้เหตุการณ์ดังกล่าวเพื่อทำลายรัฐบาลเสรีนิยมของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และทำลายบทบาททางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ได้สำเร็จ โดยฝ่ายพรรคการเมืองดังกล่าวมิได้คำนึงถึงความเสียหายของระบอบประชาธิปไตย ต้องการเพียงเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองอย่างเดียว

ต่อมาวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 คณะรัฐประหาร นำโดย พล.ท. คิน ชุณหะวัณ พล.อ.ท. กาจ กาจสงคราม และ พล.ต. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังเข้ายึดอำนาจ โดยอ้างเหตุผลในการยึดอำนาจว่าบ้านเมืองมีความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและศีลธรรม ประชาชนได้รับความเดือดร้อน รัฐบาลไม่มีประสิทธิภาพ⁷⁵ จุดประสงค์ของคณะรัฐประหารไม่ต้องการเข้ามาบริหารทางการเมือง

⁷² ลิขิต วีระเวทิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 134

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129

⁷⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย, หน้า 191

อย่างเปิดเผย และทำลายล้างพรรคการเมืองอย่างสิ้นเชิงในทันที และการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ถูกระงับเช่นกัน ในระยะแรก แต่ต้องการทำลายล้างกลุ่มและอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐประหารได้วางแผนจับกุมนายปรีดี แต่หนีรอดไปได้ อย่างไรก็ตามมีผลทำให้กลุ่มสนับสนุนนายปรีดี ทั้งพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญสลายตัว ผู้สนับสนุนนายปรีดีได้หมดอำนาจทางการเมือง⁷⁶ ดังนั้นหลังการยึดอำนาจคณะรัฐประหารได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490 ที่คณะรัฐประหารได้ร่างเตรียมเอาไว้ หรือที่เรียกว่า "รัฐธรรมนูญใต้ร่ม" ซึ่งร่างโดยพล.อ.ท. กาจ กาจสงคราม และให้มีการเลือกตั้งภายในกำหนด 90 วัน⁷⁷ คณะรัฐประหารประกาศแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากในขณะนั้นพรรคประชาธิปัตย์กำลังได้รับความนิยมจากประชาชน เมื่อนายควง อภัยวงศ์ มาเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล ประชาชนย่อมให้ความสนับสนุนรัฐบาลชุดนี้ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเพิ่มขึ้นอีก 3 พรรคคือ⁷⁹

1. พรรคธรรมาธิปัตย์ พรรคนี้ก่อตั้งขึ้นก่อนการเลือกตั้งทั่วไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2491 โดยหัวหน้าพรรคได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนลัทธิชาตินิยมและสนับสนุนหลวงพิบูลสงครามอย่างลับ ๆ
2. พรรคสังคมนิยมไทย มีพลโทบัญญัติ เทพหัสดินทร์ เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายสนับสนุนรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม
3. พรรคกลีกรมกร มีพันเอก นายวรการบัญชา เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายเช่นเดียวกับพรรคสังคมนิยมไทย

ภายหลังการเลือกตั้งวันที่ 29 มกราคม 2491 พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งประกาศนโยบายเป็นศัตรูกับเผด็จการทุกรูปแบบ⁸⁰ ได้รับเลือกตั้งเสียงข้างมาก นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้การกำกับดูแลโดยฝ่ายคณะรัฐประหาร โดยรายชื่อคณะรัฐมนตรีต้องผ่านการกลั่นกรองของคณะรัฐประหารก่อน⁸¹ การดำเนินการทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์เบื้องต้นถูกควบคุมโดยคณะรัฐประหาร

⁷⁶ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 83-84

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84

⁷⁸ ชัยคัย บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทย, หน้า 186-187

⁷⁹ ชรรค์ชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 185-186

⁸⁰ หยุต แสงอุทัย, พรรคการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เณศ, 2517), หน้า 430

⁸¹ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 84

พรรคประชาธิปัตย์พยายามโอนอ่อนในบางเรื่องต่อคณะรัฐประหาร ในขณะที่เดียวกันพรรคประชาธิปัตย์เองก็มีความเป็นอิสระมากขึ้น ความขัดแย้งระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับคณะรัฐประหาร เริ่มรุนแรงขึ้นในที่สุดได้มีนายทหารสैनายเข้าไปบังคับให้นายควงลาออก รายละเอียดปรากฏตามหนังสือกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ฉบับลงวันที่ 6 เมษายน 2491 ซึ่งนายควงยอมลาออกโดยดีโดยประกาศอย่างชัดเจนว่าถูกบังคับจากกองทัพบก จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง^{๘๒} ภารกิจในการรับใช้เผด็จการของพรรคประชาธิปัตย์จึงสิ้นสุดลง

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยเสียงสนับสนุนไม่มั่นคงเท่าที่ควร โดยได้รับความไว้วางใจด้วยคะแนนเสียง 70 ต่อ 26 แม้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่กล้าคัดค้านเนื่องจากคณะรัฐประหารแสดงความสนับสนุนรัฐบาลอย่างมาก และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้วิธีเลือกสมาชิกที่มีอิทธิพลในพรรคการเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมาก และสลายกำลังของฝ่ายค้านก็ตาม ต่อมาได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2492 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่อยู่ในสภาร่างรัฐธรรมนูญมีไม่น้อยผลที่ออกมาคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 เป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับหนึ่ง^{๘๓} เมื่อมีการเลือกตั้งเพิ่มเติมมีผลทำให้พรรคประชาธิปัตย์มีเสียงข้างมากในสภา เมื่อรัฐบาลสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยเสียงของสภาผู้แทนราษฎร จอมพล ป. พิบูลสงคราม และกองทัพได้รวบรวมพรรคเล็กพรรคน้อยสนับสนุนเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรีต่อ โดยใช้วิธีการแต่งตั้งรัฐมนตรีที่มีอิทธิพลในพรรคต่าง ๆ ในที่สุดรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับความไว้วางใจด้วยคะแนนเสียง 63 ต่อ 31^{๘๔} ต่อมาเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2494 เกิดกบฏแมนฮัตตัน กองทัพบก กองทัพอากาศ และตำรวจทำการปราบปรามกองทัพเรืออย่างรุนแรง ทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสมาชิกได้กล่าวโจมตีการปราบปรามของรัฐบาลอย่างรุนแรง จอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐประหารได้ทำการยึดอำนาจตัวเองเพื่อล้มรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และสถานการณ์ก็ยุติเสีย เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 โดยนำเอารัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 มาใช้ พร้อมทั้งมีการแก้ไขบางตอนแล้วประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ห้ามชุมนุมทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง เป็นผลให้เกิดการเลิกล้มพรรคการเมืองไปโดยปริยาย เพราะไม่มีกฎหมายพรรคการเมือง การจัดตั้งพรรคการเมืองจึงทำไม่ได้^{๘๕} เพื่อให้รัฐบาลของตนมั่นคงโดยสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้ง ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งจากประชาชนมีความสำคัญลดลงอย่างมาก พรรคประชาธิปัตย์ประกาศถอนตัวทางการเมือง โดยไม่ยอมส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้ง ยกเว้นผู้สมัครจะสมัครเป็นการเฉพาะตัว^{๘๖}

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า 85

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 86

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า 88

^{๘๕} ชรรค์ชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 186

^{๘๖} สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 89-90

ภายหลังการเลือกตั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังเป็นนายกรัฐมนตรี แต่อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่คณะรัฐประหาร ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายตำแหน่ง อีกทั้งยังแต่งตั้งนายทหาร และนายตำรวจมากมายซึ่งล้วนเป็นพวกของตนในสภาที่ต้งขึ้นใหม่ ดังนั้น อำนาจทางการเมืองตอนนี้เกือบจะผูกขาดโดยทหาร ทั้งพวกเสรีนิยม พวกเจ้า และพวกอนุรักษนิยม ต่างก็เสียอำนาจทางการเมืองหมด ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่าง พล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ไกล่เกลี่ย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า "การปกครองของอำนาจสามฐาน" (Triumvirate Rule) การต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมืองกันของทั้งสามฝ่ายเป็นไปอย่างรุนแรง จอมพล ป. พิบูลสงคราม อาศัยการถ่วงดุลของทั้ง 2 ฝ่าย และอาศัยสภาพภายในส่วนที่เกี่ยวกับต่างประเทศ และที่สำคัญที่สุดคือการสนับสนุนทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองจากสหรัฐอเมริกา กลุ่ม พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อาศัยการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาโดยผ่านบริษัทอเมริกันชื่อ Sea Supply Corporation การค้าสินค้าและค้าขายอื่น ๆ ในการหารายได้ และได้สร้างตำรวจให้เป็นกองทัพเทียบเท่ากับหน่วยของทหาร ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ และตำแหน่งทางการเมือง ส่วนกลุ่มของพล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ อาศัยเงินจากกองสลากเพื่อหารายได้ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ต่อจากจอมพลหิน ชุดหน้าวัน และตำแหน่งทางการเมือง^{๘๗} แต่การต่อสู้แย่งชิงอำนาจในช่วงแรก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสามารถอาศัยการประนีประนอม และการถ่วงดุลอำนาจอย่างได้ผล ทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถดำรงอยู่ได้

เพื่อกระชับอำนาจต่อไปรัฐบาลก็ดำเนินการอย่างรีบเร่ง ในการที่จะทำให้แน่ใจว่าการปกครองของตนจะไม่มีใครต่อต้าน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2495 ซึ่งเป็นเวลาหนึ่งเดือนหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศว่าเหตุการณ์ในประเทศกำลังกลับสู่สภาพปกติ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจได้สั่งจับกุมนักการเมือง นักเขียน นักศึกษา ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ทหาร ญาติของผู้นำเสรีนิยมในอดีต รวมทั้งสิ้น 104 คน โดยอ้างว่าได้มีการวางแผนตั้งเหตุจลาจลคอมมิวนิสต์ และพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้เสนอออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเสนอในที่ประชุมโดยตนเอง กฎหมายฉบับดังกล่าวหลังจากที่ได้มีการพิจารณาประมาณ 1 ชั่วโมง ก็ได้รับคะแนนเสียงสนับสนุน 131 ต่อ 2 คะแนน^{๘๘} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ทำการจับกุมนักการเมือง นักเขียน นักศึกษา ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ทหาร ญาติของผู้นำเสรีนิยมในอดีต ก็เพื่อเป็นการปูทางในการออกกฎหมายปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และเพื่อใช้ตำรวจและกฎหมายปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ในการขจัดศัตรูทางการเมืองของตน และใช้รัฐบาลในการปราบปรามศัตรูของการเมืองของตน และของรัฐบาล เพื่อกระชับอำนาจของรัฐบาลให้มั่นคงขึ้น

^{๘๗} ลิขิต ธีรเวคิน, วิศวนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 138-139

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า 139

ในปีพ.ศ. 2496 รัฐบาลยกเลิกการเลือกตั้งทุกรูปแบบขององค์กรปกครองท้องถิ่นในจังหวัด และประกาศว่าจะมีการเลือกตั้งสมาชิกเพียงกิ่งหนึ่งของหน่วยงานระดับท้องถิ่นเหล่านี้ กระบวนการรวบรวมอำนาจดังกล่าวได้มีผลต่อกระทรวงมหาดไทย และกฎหมายปฏิรูปเทศบาลใหม่ก็ให้อำนาจกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งนายกเทศมนตรีของทุก ๆ เทศบาล และครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาเทศบาล ดังนั้น รัฐบาลจึงสามารถปลดนายกเทศมนตรีและยุบสภาเทศบาลได้⁸⁹ ผลของประกาศดังกล่าวข้างหนึ่งทำให้รัฐบาลมีอำนาจการควบคุมตามระบอบเผด็จการมากขึ้น โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจมากขึ้น ทำให้อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยสูงขึ้น แต่อีกด้านหนึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มใช้มาตรการการถ่วงดุลอำนาจ ระหว่างพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ กับพล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ได้ผล ความขัดแย้งระหว่างพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ กับ พล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มรุนแรงยิ่งขึ้น และการกระทำที่เกินกว่าเหตุของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ หลายกรณีทำให้ประชาชนเริ่มรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้น ทำให้ฐานะทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเริ่มตกต่ำลงถึงจุดต่ำสุดที่จะดำรงอำนาจทางการเมืองไว้ได้

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีจึงตัดสินใจเดินทางรอบโลก จากเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน 2498 ซึ่งเป็นการเดินทางครั้งแรกในช่วงเวลา 28 ปี ประเทศที่จะเยี่ยมชมมีประเทศสหรัฐอเมริกา สเปน และประเทศตะวันตกเกือบทุกประเทศ มีเป้าหมายเพื่อพบกับผู้นำสำคัญของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งไปไปด้วย เพื่อสร้างสภาพภาพในส่วนที่เกี่ยวกับต่างประเทศของตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น ในระหว่างการเดินทางกลับมีการแวะที่อียิปต์ ปากีสถาน ศรีลังกา⁹⁰ ผลจากการเดินทางทำให้ฐานะทางการเมืองที่กำลังเสื่อมลงดีขึ้น โดยเฉพาะฐานะทางการเมืองระหว่างประเทศมีความมั่นคงขึ้น และผลพลอยได้จากการเดินทางในครั้งนั้นก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พบเห็นการพัฒนาทางการเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และประเทศยุโรปอื่น ๆ และเห็นความจำเป็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ทั้งยังเป็นหนทางที่จะรักษาอำนาจทางการเมืองของตนที่ตกต่ำอยู่ไว้ได้ ดังนั้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เดินทางกลับถึงประเทศไทย จึงได้ให้รัฐสภาสนับสนุนให้ผ่านกฎหมายเพื่อให้มีพรรคการเมือง นอกจากนี้ยังลดอายุของผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้เหลือ 20 ปี และยกเลิกเงื่อนไขหรือคุณสมบัติเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด เพื่อจะได้มีคนมาลงคะแนนเสียงมาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ประกาศว่าจะลงสมัครรับเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ 2500⁹¹ รัฐสภาจึงได้มีมติเห็นชอบให้ใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2498⁹² โดยให้เหตุผลในการประกาศใช้กฎหมายพรรคการเมืองฉบับดังกล่าวว่า "โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 26 ได้ให้เสรีภาพบริบูรณ์ในการ

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142

⁹² ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของไทย 2519, หน้า 623

จัดตั้งพรรคการเมืองภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย แต่กฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองยังไม่มี จึงเป็นการสมควรที่จะมีกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองขึ้น เพื่อให้การจัดตั้งพรรคการเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย และให้ความมั่นใจแก่ผู้ใช้เสรีภาพในการตั้งพรรคการเมืองด้วย โดยมีให้ต้องหวาดเกรงว่าจะได้มีการนำกฎหมายว่าด้วยสมาคมมาใช้บังคับแก่พรรคการเมือง⁹³ ในอีกทางหนึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเริ่มเคลื่อนไหวทางการเมือง คัดค้านการทำรัฐประหาร และการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ลง โดยปลดออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง และจอมพลผิน ชุณหะวัณ ผู้เป็นพ่อตาถูกปลดออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย อำนาจสำคัญ ๆ ถูกโอนไปยังนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีอื่น ๆ ที่เป็นฝ่ายพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ถูกสับเปลี่ยนและแทนที่โดยพวกที่จงรักภักดีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงกลาโหม และตำแหน่งอื่น ๆ ที่ดำรงไว้ก่อนปรับคณะรัฐมนตรี แล้วก็ประกาศว่าในฐานะที่เป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย จะเป็นผู้เดียวที่มีอำนาจประกาศเตรียมพร้อมทางทหารและทางตำรวจ และสั่งการเคลื่อนทัพ ยกเว้นแต่ในสภาวะสงครามหรือจลาจล จากนั้นก็มีการโยกย้ายนายตำรวจและกำลังทหารหลายหน่วยออกจากกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการตัดกำลังอำนาจของพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ แต่จะเห็นในขั้นต่อไปว่าการตกอำนาจของพล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เท่ากับเป็นการเพิ่มอำนาจของพล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งทำให้ยิ่งน่ากลัวขึ้น สำหรับฐานะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี⁹⁴

ส่วนทางด้านพรรคการเมืองนั้น ภายหลังจากพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 มีผลใช้บังคับถึงวันเลือกตั้ง คือวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 มีพรรคการเมืองรวมทั้งสิ้น 23 พรรค ดังนี้⁹⁵

1. พรรคเสรีนิยม จัดเป็นพรรคการเมืองที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากที่สุด เพราะจัดตั้งโดยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายของพรรคก็เช่นเดียวกับนโยบายที่รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะนั้นใช้บริหารประเทศ
2. พรรคประชาธิปไตย พรรคที่เคยตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ เมื่อก่อนได้กลับคืนชีพมาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคเช่นเดิม ส่วนเลขาธิการพรรค ได้แก่ นายใหญ่ ศวิตชาติ มีนโยบายทางการเมืองแบบเสรีนิยม

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 626

⁹⁴ ลิขิต อีร์เวคิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 143

⁹⁵ ชรรค์ชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 186-190

3. พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคนี้ออกตั้งขึ้นโดยมีนายเมธ รัตนประสิทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายบุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์ เป็นเลขาธิการพรรค พรรคนี้เป็นพรรคที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งเข้ามาในสภามากเป็นที่สามในการเลือกตั้งต่อมา มีนโยบายสังคมนิยมอ่อน ๆ

4. พรรคกรรมกร พรรคนี้นายประกอบ ไตลักษ์ผล้ำ เป็นหัวหน้าพรรค และนางไคล ชุณหจันทร์ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายส่วนใหญ่มุ่งจะส่งเสริมฐานะกรรมกรมากกว่าอย่างอื่น

5. พรรคเศรษฐกิจ นายเทพ ไซตุนุชิต เป็นหัวหน้าพรรค นายทิม ภูริพัฒน์ เป็นรองหัวหน้าพรรค และนายแคล้ว นรปติ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายของพรรคนี้ถือเอาเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องส่งเสริมเป็นการด่วนก่อนเรื่องอื่น

6. พรรคชาวนา หัวหน้าพรรคได้แก่ นายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา โดยมีนายกำจัด อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายพรรคนี้ไปทางช่วยเหลือเกษตรกรชาวนาเป็นสำคัญ

7. พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย พรรคนี้นายสุเทพ สัจจกุล เป็นหัวหน้าพรรค และนายประคอง มินประพาฬ เป็นเลขาธิการพรรค เน้นหนักนโยบายไปในทางการส่งเสริมสังคมสงเคราะห์

8. พรรคสังเคราะห์อาชีพและการกุศล หัวหน้าพรรคได้แก่ ม.ร.ว. อภินพ นวรัตน์ ส่วนเลขาธิการพรรคคือ นางสาววัฒนา สีเงิน พรรคนี้นโยบายยึดหลักคุณธรรมทางศาสนาเป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปใช้ในกิจการด้านต่าง ๆ

9. พรรคธรรมมาธิปไตย เป็นพรรคที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมี ร.ต.อ. เปี่ยม บุญยะโชติ เป็นหัวหน้าพรรค และนายล้วน เวกชาลีกานนท์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายพรรคไม่แตกต่างไปจากพรรคเสรีนิยมนักคิลา เป็นกลาง ๆ ไม่เน้นหนักไปทางใด

10. พรรคชาตินิยม หัวหน้าพรรคได้แก่ นายเนตร พูนวิวัฒน์ เลขาธิการพรรคคือนายไพศาล ชาดบุตร นโยบายมุ่งหนักไปทางส่งเสริมการทหารมากกว่าอย่างอื่น โดยถือบุคคลอื่นเป็นส่วนของชาติเป็นเรื่องสำคัญ โดยมุ่งจะกำจัดอิทธิพลของต่างด้าวให้หมดไป

11. พรรคสหราษฎร์ นายถุ่น ณ นครพม เป็นหัวหน้าพรรค และนายสุวิชัย กองทรัพย์ เป็นเลขาธิการพรรค พรรคนี้นั่งสำนักงานใหญ่อยู่ที่จังหวัดนครพม นับเป็นพรรคแรก นโยบายกลาง ๆ และกว้าง ๆ ไม่มีเน้นหนักด้านไหน

12. พรรคสังคมนิยม หัวหน้าพรรคคือนายวิศิษฐ์ ศรีภัทรา และนายสุพจน์ โออ่อนศรี เป็นเลขาธิการพรรค ถือนโยบายว่าการเกษตร อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม เป็นสิ่งสำคัญยิ่งของชาติ

13. พรรคขบวนการไฮปาร์ค นายทวีศักดิ์ ศรีพลี เป็นหัวหน้าพรรค และนายชวน รัตนวราหะ เป็นเลขาธิการพรรค วางนโยบายสำคัญไว้ 4 ประการคือ เทิดทูนเสรีภาพของประชาชน กวาดล้างอภิสิทธิ์ กำจัดการทุจริตในวงราชการ และคัดร่อนการใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมทุกกรณี

14. พรรคชาติประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคได้แก่ พ.ท. ม.ร.ว. น้ำเพชร เกษมสันต์ และนายอรุณ นกเทศ เป็นเลขาธิการพรรค กล่าวกันว่าพรรคนี้ตั้งขึ้นมาโดยการสนับสนุนของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ท. สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการเลือกตั้งในพระนครเมื่อ พ.ศ. 2500 แต่ล้มเหลว นโยบายเป็นกลางอย่างกว้าง ๆ

15. พรรคหนุ่มไทย หัวหน้าพรรคคือนายไชยวุฒิ อัดถากร โดยมีนายเกษม บัวปลั่งเป็น เลขาธิการพรรค นโยบายพรรคนี้นอกจากกำหนดแนวพัฒนาภาคต่าง ๆ แล้ว ยังมีนโยบายต่อต้านการ ครอบงำนาจเศรษฐกิจของชาวต่างด้าวในประเทศไทยด้วย เป็นพวกหัวรุนแรง

16. พรรคสหพันธ์เกษตรกร หัวหน้าพรรคได้แก่ พระยาราชอภัยนีย์ โดยมีนายจำลอง รวีทอง เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายหลักทางการส่งเสริมการเกษตรทุกแขนง กับอุตสาหกรรมหนัก และแบ่งแยกอำนาจทั้งสามออกจากกันอย่างเด็ดขาด

17. พรรคราษฎร สำนักงานใหญ่อยู่ที่จังหวัดขอนแก่น มีนายชวลิต รุจิกร เป็นหัวหน้า พรรค นายประมวล จันทร์พิมพ์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายกว้าง ๆ ไม่จำกัด

18. พรรคคนดี สำนักงานใหญ่อยู่ที่จังหวัดหนองคาย นายใหญ่ ลิมสิงห์ เป็นเลขาธิการ พรรค นโยบายกว้าง ๆ ไม่เน้นเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ และส่งเสริมให้ประชาชนประกอบ สัมมาชีพ

19. พรรคอิสระ สำนักงานใหญ่อยู่ที่จังหวัดมหาสารคาม นายเกต วงศ์ไสย เป็น หัวหน้าพรรค และนายเรืองยศ ทองโรจน์ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายกว้าง ๆ โดยเน้นนโยบาย เศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ส่วนนโยบายการเมืองเน้นประชาธิปไตย

20. พรรคประชาชน เป็นพรรคเก่าแก่อีกพรรคหนึ่ง ที่เดิมตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ แต่ครั้งนี้หัวหน้าพรรคได้แก่นายสมพาศย์ อุทยานกร และนายยัง คงสมจิตร เป็นเลขาธิการ พรรค มีนโยบายเป็นกลางทั่ว ๆ ไป

21. พรรคศรีอารีย์เมตไตรย นายเขื่อน อัมพุนันท์ เป็นหัวหน้าพรรค และนายโกวิท พันธโกศล เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ส่วนนโยบายทางการเมือง เป็นประชาธิปไตย และจะรับความช่วยเหลือจากทุกชาติทั่วโลกโดยปราศจากเงื่อนไข

22. พรรคไทยมุสลิม หรือพรรคไทยอิสลาม นายชัยประโยชน์ คำสุวรรณ เป็นหัวหน้าพรรค และนายวัชรินทร์ ชนะโชติ เป็นเลขาธิการพรรค ถือหลักศาสนาอิสลามเป็นนโยบายสำคัญของพรรค

23. พรรคสยามประเทศ นายอัมพร อัมพันธ์พงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค และนางสุรีย์พร อัมพันธ์พงศ์ เป็นเลขาธิการพรรค ถือเอาการปราบคอรัปชั่นเป็นนโยบายสำคัญของพรรค

การให้เสรีภาพทางการเมืองอย่างกว้างขวางต่อประชาชนในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี การจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ โดยมีกฎหมายรองรับเป็นครั้งแรก มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากพอสมควร มีการเคลื่อนไหวโจมตี รัฐบาลอย่างรุนแรง การขยายตัวของ การต่อต้านสหรัฐอเมริกาและกลายเป็นเป้าหมายของการไฮด์ปาร์ค มีการเรียกร้องให้ถอนตัวจากซีโต้ รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีความจำเป็นต้องขยายฐานทางการเมืองไปสู่ประชาชนเพื่อความชอบธรรมและสร้างความมั่นคงให้กับตัวเอง เนื่องจากฐานสนับสนุนจากกองทัพของรัฐบาลเริ่มคลอนแคลน โดยมีได้เตรียมตัวเตรียมใจที่จะรับการรณรงค์ที่ไม่เป็นมิตรดังกล่าวมาก่อน ประกอบกับการให้เสรีภาพทางการเมืองดังกล่าวมิได้เกิดจากจิตสำนึกในทางประชาธิปไตยของรัฐบาล แต่เป็นเพียงกลไกทางการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้เท่านั้น เข้าท่านองที่ว่า "งาช้างไม่มีวันงอกจากปากสุนัขจิ้งจอก ประชาธิปไตยก็ย่อมไม่มีวันงอกจากเผด็จการจิ้งจอกนั้น" รัฐบาลจึงตัดสินใจจับกุมกลุ่มผู้ชุมนุมต่อต้านรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่า "เพื่อความสงบสุขของชาติ รัฐบาลจึงตัดสินใจจับกุมบุคคลที่อ้างประชาธิปไตย เพื่อเป็นหน้ากากในการทำผิดกฎหมายของชาติ และการก่อกวนความสงบภายใน"⁹⁶ พร้อมทั้งได้ประกาศคำสั่งห้ามการรวมกลุ่มทางการเมืองในที่สาธารณะ โดยได้ให้เหตุผลในการห้ามชุมนุมทางการเมืองว่า "กระทรวงมหาดไทยได้อนุญาตให้มีการรวมกลุ่มในที่สาธารณะ เพื่อให้แสดงความคิดเห็นซึ่งอยู่ในขอบข่ายของกฎหมาย แต่มีบุคคลบางกลุ่มได้มีการชุมนุม และแสดงความคิดเห็นนอกเหนือไปจากขอบข่ายของกฎหมาย เพื่อต้องการสร้างความไม่สงบสุข ซึ่งเป็นวิธีการของพวกเขาคอมมิวนิสต์อันจะทำให้บ้านเมืองไม่สงบ"⁹⁷ เสรีภาพทางการเมืองของประชาชนจึงถูกปิดกั้นโดยระบบเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง ส่วนการเลือกตั้งซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงเป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้

การเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 มีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด 9,859,039 คน มีผู้ไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด 5,668,566 คน คิดเป็นร้อยละ 57.50 ของจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 160 คน ซึ่งปรากฏผลตามตารางที่ 3.2

⁹⁶New York Time, February 23, 1956; Darling, op.cit., p.148 อ้างในลิขิต อีร์เวคิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 143

⁹⁷The Bangkok Post, February 22, 1956. อ้างในลิขิต อีร์เวคิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 143

ตารางที่ 3.2
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคเสรีมนังคศิลา	86	53.75
2	พรรคประชาธิปัตย์	30	18.75
3	พรรคเสรีประชาธิปไตย	11	6.87
4	พรรคธรรมาธิปัตย์	9	5.63
5	พรรคเศรษฐกิจ	9	5.63
6	พรรคชาตินิยม	3	1.87
7	พรรคอิสระ	2	1.25
8	พรรคขบวนการไฮด์ปาร์ค	2	1.25
9	ไม่สังกัดพรรคใด	8	5.00
รวมทั้งสิ้น		160	100.00

ที่มา : ส่วนการทะเบียนและการเลือกตั้ง กรมมหาดไทย รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์กระต่ายไทย, 2500), หน้า 147-154, อ้างใน สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 95

ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่าในจำนวนที่นั่งในเขตกรุงเทพมหานครทั้งหมด 9 ที่นั่ง พรรคเสรีมนังคศิลา ชนะถึง 7 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์ได้เพียง 2 ที่นั่ง คือนายควง อภัยวงศ์ และนาวาโทพระ มุทธชวลี อันเป็นผลที่หลีกเลี่ยงความคาดหมายอย่างสิ้นเชิง หลักฐานที่ทำให้ผู้เลือกตั้งในเขตกรุงเทพมหานครเชื่อว่า มีการโกงการเลือกตั้ง เนื่องจากเขตสุดท้ายที่ส่งคะแนนเข้ามาเกินกว่าเหตุคือเขตคูสิตและเขต อาเภอรอบนอก และในขณะนั้นเสียงของผู้สมัครของพรรคประชาธิปัตย์นำพรรคเสรีมนังคศิลาหลายคน แต่เมื่อเขตสุดท้ายส่งผลเลือกตั้งมา ผลการเลือกตั้งกลับพลิกความคาดหมายดังกล่าวแล้ว พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เลขาธิการพรรค ผู้วางแผนการเลือกตั้งที่สำคัญของพรรค และอยู่เบื้องหลังของการโกงการเลือกตั้งครั้งนี้ จึงตกเป็นเป้าหมายของการโจมตีของฝ่ายตรงข้ามทันที การแตกแยกภายในพรรคเสรีมนังคศิลา ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ถึงจุดแตกหัก^{๑๑}

^{๑๑} สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 97-98

การเคลื่อนไหวคัดค้านการโงกการเลือกตั้ง ได้ดำเนินการในทันทีที่ปรากฏว่าผลของการเลือกตั้งผิดไปจากการคาดหมาย มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ มีการโงกด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เรียกว่า "ไฟไฟ" และ "พลร่ม" มีการโจมตีว่ารัฐบาลโงกการเลือกตั้งในที่สาธารณะมากขึ้น รัฐบาลแก้สถานการณ์ดังกล่าวด้วยวิธีการประกาศภาวะฉุกเฉิน และตั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และตำรวจับคิดชอบเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยภายใน ห้ามการชุมนุมทุกรูปแบบ จับกุมบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่เขียนบทความโจมตีรัฐบาล มีการข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ กลุ่มนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประมาณ 2,000 คน ภายใต้การแนะนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ลัดธงชาติลงครึ่งเสาเพื่อไว้อาลัยประชาธิปไตยที่ตายไป และเดินขบวนไปที่กระทรวงมหาดไทยเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออก และให้มีการเลือกตั้งใหม่ โดยมีคณะกรรมการอันประกอบด้วยนิสิตในการควบคุมการลงคะแนน จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กล่าวตอบว่าการเลือกตั้งจะเป็นโมฆะก็ต่อเมื่อศาลสั่ง⁹⁹ แต่นิสิตและประชาชนที่ชุมนุมประท้วงยอมสลายตัวเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขอให้สลายตัว โดยสัญญาว่าจะดำเนินการทุกอย่างให้สถานการณ์เรียบร้อย¹⁰⁰

การเคลื่อนไหวคัดค้านการโงกการเลือกตั้งได้ขยายไปสู่การคัดค้านรัฐบาล ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และคัดค้าน พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้รับผิดชอบต่อการเลือกตั้งสกปรก พร้อมกับเพิ่มเติมการต่อต้านสหรัฐอเมริกาขึ้น ความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เรียกร้องให้คณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งข้าราชการประจำ และละเว้นจากการเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการค้าส่วนตัวทุกชนิด โดยหวังที่จะให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ้นออกจากกองทัพ และเพื่อตัดรายได้ซึ่งเป็นฐานอำนาจทางการเมืองที่สำคัญของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หวังให้อิทธิพลทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อ่อนกำลังลง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่าข้อเรียกร้องดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นเพียงเพทุบายทางการเมือง หวังทำลายอำนาจทางการเมืองของตน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงไม่แยแสต่อข้อเรียกร้องดังกล่าว ทำให้เหตุการณ์ตึงเครียดยิ่งขึ้น อำนาจอิทธิพลทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว เพื่อรักษาอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของตนไว้ และลดอิทธิพลทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงสั่งให้รัฐมนตรีทั้งหลายตัดความสัมพันธ์กับองค์กรทางการค้าของเอกชนทุกชนิด การเผชิญหน้าทางการเมืองระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จึงมีอาจหลีกเลี่ยงได้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงลาออกจาก

⁹⁹Frank C. Darling, Thailand and the United States (Washington, D.C. : Public Affairs Press, 1965), pp. 156-159 อ้างในลิขิต ธีรเวคิน, วิกฤตการณ์การเมืองการปกครองไทย, หน้า 144

¹⁰⁰ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 99

ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และลาออกจากพรรคเสรีมั่งคั่งคิลา คงเหลือไว้เฉพาะตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ลูกน้องคนสนิทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ทำตามโดยการลาออกจากคณะรัฐมนตรี และสภาผู้แทนราษฎร¹⁰¹ อำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงสูงขึ้น และกลายเป็นขวัญใจของประชาชน

ต่อมาวันที่ 16 กันยายน 2500 คณะรัฐประหาร นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอ้างเหตุผลในการยึดอำนาจว่ารัฐบาลไม่สามารถบริหารประเทศให้เป็นที่พอใจของประชาชน รัฐบาลล้าหลังติดต่อกับพวกคอมมิวนิสต์จีน ยอมให้มีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ดำเนินการเลือกตั้ง ส.ส. ไม่สอดคล้องกับความเป็นธรรม¹⁰² แต่ตามรายงานข่าวแจ้งว่าเหตุผลที่แท้จริงของการยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทราบแผนการยึดอำนาจของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์¹⁰³ อธิบดีกรมตำรวจและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จึงได้ตัดสินใจยึดอำนาจก่อน เป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องหลบหนีไปลี้ภัยการเมืองยังต่างประเทศจนอสัญกรรม ส่วน พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ถูกส่งออกนอกประเทศจนถึงแก่อนิจกรรมเช่นกัน การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในครั้งนี้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ไม่ได้เข้าครองอำนาจในทันที จึงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของตนในเวลาต่อมา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมิได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบพรรคการเมืองในทันที และให้ดำเนินการเลือกตั้งภายใน 90 วัน โดยได้เชิญให้นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อดำเนินการเลือกตั้งภายในกำหนดเวลาดังกล่าว ส่วนเหตุผลที่แท้จริงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ยอมเข้าครองอำนาจในทันที หลังการยึดอำนาจนั้น นายพจน์ สารสิน อดีตนายกรัฐมนตรีได้ให้สัมภาษณ์พิเศษต่อเกษม วัฒนชัย เนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปีของหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่า "พอผมมาถึงก็มีการปฏิบัติ การปฏิบัติก็มีจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะปฏิบัติเรียกว่าผู้รักษาพระนคร ให้พลโท เฉลิมชัย มาตามผมไป ภายหลังจากเมื่อไปถึง 4 วัน 5 วัน ท่านจอมพลสฤษดิ์ก็บอกว่า มีความจำเป็นจะต้องปฏิบัติ เพราะคนไม่เชื่อถือการเลือกตั้งซึ่งในระบบประชาธิปไตย การเลือกตั้งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เมื่อปฏิบัตินายแล้ว จะมารวมแทนนายมันก็ไม่งาม จึงอยากให้ผมมารับหน้าที่ ..." และที่ท่านกล่าวรัฐบาลอื่น ๆ เขาไม่รับรองนั้น ผมคิดว่าไม่มีปัญหา เพราะถ้ารัฐบาลที่เข้ามาถวายราชสาส์นก็ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เขาไม่มามอบให้กับรัฐบาล เพราะฉะนั้นรัฐบาลที่เลือกไปก็ไม่มี ความหมายอะไร พระเจ้าอยู่หัวท่านรับรัฐบาลไหนก็รัฐบาลนั้น ก็เป็นรัฐบาลต่อไป ข้อนี้ไม่มีปัญหา และผมก็จะได้ชี้แจงให้รัฐบาลซึ่งอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา เป็นสมาชิกอยู่ด้วย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ทางภาคนี้ก็มีปากีสถาน และฟิลิปปินส์ ผมก็ยอมรับหน้าที่ ...." ¹⁰⁴ และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือปัญหาสุขภาพของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

¹⁰¹ ลิขิต ธีรเวคิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 145

¹⁰² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองไทย, หน้า 192

¹⁰³ ลิขิต ธีรเวคิน, วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 145

¹⁰⁴ จัควา กลิ่นสมุทร (บรรณาธิการ) การเมือง-เพื่อนสนิท (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

เพราะภายหลังจากจัดการเรื่องต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ออกไปรักษาตัวที่ต่างประเทศ

หลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นรวม 7 พรรค ดังนี้¹⁰⁵

1. พรรคสหภูมิ ซึ่งมีนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ส.ส. เชียงใหม่ ขณะนั้นเป็นหัวหน้าพรรค และนายสงวน จันทสาขา น้องชายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นเลขาธิการพรรค ก่อตั้งขึ้นเพื่อมุ่งสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้เข้ามาสู่วงการทางการเมือง มีนโยบายกว้าง ๆ ทั่วไป

2. พรรคขบวนการสหพันธ์รัฐสภากลนิยม นายจากรบุตร เรืองสุวรรณ เป็นหัวหน้าพรรค และ นายบุญ ศรียากัย เป็นเลขาธิการพรรค

3. พรรคอีสาน หัวหน้าพรรคคือ นายสุวรรณ คุณพงษ์ ส่วนเลขาธิการพรรคคือ นาย วิเชียร โคตะกลิน

4. พรรคชาตินิยม เป็นพรรคสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยตรง โดยหัวหน้าพรรค ได้แก่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ส่วนเลขาธิการพรรคได้แก่ พล.ท. ประภาส จารุเสถียร โดยมีนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นรองหัวหน้าพรรค และนายสงวน จันทสาขา เป็นรองเลขาธิการพรรค จากกำเนิดของพรรคชาติสังคมน ทำให้พรรคสหภูมิลี้่นสูญบทบาทและสลายตัวไป

5. พรรคปัทมภูมิ นายยงโชติ จิงแยมกลิน เป็นหัวหน้าพรรค นายเฉลิม ตุงคะมณี เป็นเลขาธิการพรรค วางนโยบายไว้กลาง ๆ ไม่มีอะไรน่าสนใจเป็นพิเศษ

6. พรรคประชาราชวรวิ พลตรีเฉลิม พงศ์สวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายจวัล กมลเพชร เป็นเลขาธิการพรรค วางนโยบายเน้นทางเศรษฐกิจสายกลาง

7. พรรคสหพันธ์ประชาธิปไตย ดร. โชติ คัมพันธ์ อดีต ส.ส. พระนคร เป็นหัวหน้าพรรค นายโสภาส สาครวาสี เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายเน้นในเรื่องทั่วไป

ดังนั้น เมื่อนายพจน์ สารสิน เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ได้ดำเนินการให้มีการเลือกตั้งภายใน 90 วัน โดยกำหนดให้ทำการเลือกตั้งในวันที่ 15 ธันวาคม 2500 ซึ่งการเลือกตั้งเป็นไปค่อนข้างเรียบร้อย และผลของการเลือกตั้งปรากฏตามตารางที่ 3.3

¹⁰⁵ ชรรค์ชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 191-192

ตารางที่ 3.3

บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2500

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคสหภูมิ	44	27.50
2	พรรคประชาธิปัตย์	39	24.38
3	พรรคเสรีชน	6	3.75
4	พรรคเสรีประชาธิปไตย	5	3.13
5	พรรคเสรีมนังคศิลา	4	2.50
6	พรรคชาตินิยม	1	0.62
7	พรรคขบวนการไทยศึกษา	1	0.62
8	พรรคอิสระ	1	0.62
9	ไม่สังกัดพรรคใด	59	36.87
รวมทั้งสิ้น		160	100.00

ที่มา : ดัดแปลงจากกรมมหาดไทย, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2500 อังโฆปริ๊ชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 78

การเลือกตั้งในวันที่ 15 ธันวาคม 2500 มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด 9,917,417 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวน 4,370,789 คน คิดเป็นร้อยละ 44.07 ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมดเพื่อเลือกสมาชิกสภาผู้แทนจำนวน 160 คน¹⁰⁶ เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏว่าไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากในสภา เพื่อให้การจัดตั้งรัฐบาลที่สนับสนุนโดยคณะทหารเป็นไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ตั้งพรรคขึ้นมาเอง เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2500 ชื่อพรรคชาติสังคม โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้าพรรค และมีพลโทประภาส จารุเสถียร

¹⁰⁶ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หน้า 53

เป็นเลขาธิการพรรค พรรคได้รวบรวมสมาชิกสังกัดพรรคสหภูมิ และพรรคอื่น ๆ รวมทั้งที่ไม่ได้สังกัดพรรคใดเป็นสมาชิกถึง 80 คน และอ้างว่าเมื่อรวมเสียงสนับสนุนในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่สองด้วยแล้วมีเสียงถึง 202 เสียง เพียงพอที่จะจัดตั้งรัฐบาลได้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมอบหมายให้ พลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ โดยมีพรรคชาติสังคมเป็นพรรครัฐบาล ส่วนพรรคสหภูมิเมื่อไปรวมเป็นพรรคชาติสังคมแล้วได้สลายตัวไป พลโทถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้บริหารประเทศ ตามที่ได้รับมอบหมายจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงวันที่ 20 ตุลาคม 2501¹⁰⁷ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อเข้าร่วมทำการยึดอำนาจกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 นั้นเอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจโดยให้เหตุผลในการยึดอำนาจว่า สถานการณ์ภายในและภายนอกตึงเครียด ลัทธิคอมมิวนิสต์ กำลังแทรกซึม รัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ไม่เหมาะสม จึงได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 2495 ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร และประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 โดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 8 ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501¹⁰⁸ บทบาทพรรคการเมืองของพรรคการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอันสิ้นสุดลง

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีทัศนคติพื้นฐานทางการเมืองคัดค้านระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก เพราะเห็นว่าไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย คัดค้านพรรคการเมืองและนักการเมือง เนื่องจากพรรคการเมืองและนักการเมืองมุ่งรักษาแต่ผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ไม่มีระเบียบวินัย และไม่มีความจริงใจกับประชาชน ในทัศนะของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบอบประชาธิปไตยควรเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ควรที่จะเป็นไปในรูปที่รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ และมองว่าพรรคการเมืองนั้นไม่เหมาะสมกับสังคมไทย ดังนั้น พรรคการเมืองและ/หรือการเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรงจึงไม่ใช่สิ่งที่มีความจำเป็นต่อระบบการเมืองไทย¹⁰⁹

ในทางเศรษฐกิจและสังคม ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 11 ข้อ 4 ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการแก้ไขไว้ความว่า "จัดการแก้ไขและปรับปรุงเศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้นและเข้าสู่มาตรฐานที่พึงพอใจ โดยนำเอาหลักนิยมในระบอบประชาธิปไตยมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย ทั้งในทางกลไกกรรมและอุตสาหกรรม สำหรับงานนี้จะได้ตั้งคณะกรรมการวางแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติ ทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้เป็นแผนการถาวร ซึ่งรัฐบาลที่ตั้งขึ้นภายหลังจากจะต้องยึดถือเป็นทางปฏิบัติสืบเนื่องกัน ไม่ยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ตามอารมณ์ของผู้ที่เข้ามาเป็น

¹⁰⁷ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย, หน้า 684

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 693

¹⁰⁹ ลิขิต อีร์เวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 159

รัฐบาล จะได้ประกาศชี้แจงให้ราษฎรทราบ และเข้าใจแผนการและผลที่สำเร็จเป็นมี ๆ ไป"¹¹⁰ เพื่อให้นโยบายดังกล่าวบรรลุผลในทางปฏิบัติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้จัดตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้น โดยมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ มีพระประกาศสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสำนักนายกรัฐมนตรี พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายสุนทร หงส์ลดารมภ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พันเอกถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายบุญชนะ อิตถากร ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ¹¹¹ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ โดยสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก พ.ศ. 2504-2508 อันเป็นผลเนื่องมาจากผลการวิจัย และข้อเสนอแนะของธนาคารโลกที่ได้ทำขึ้นในนามรัฐบาลไทย¹¹²

ผลของการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ซึ่งเน้นการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมทดแทนการสั่งเข้า (Import Substitution-Industry) โดยการให้สิ่งจูงใจ ยกเว้นภาษีหลายชนิดกับนายทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุน ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการลงทุนด้วยวิธีการต่าง ๆ สำหรับนักลงทุนภายในประเทศ มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การสร้างเขื่อน การขยายถนนหนทาง การสร้างบรรยากาศเสถียรภาพทางการเมือง การยกเลิกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเอกชนและหน่วยราชการ โดยเฉพาะผู้นำทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ได้มีส่วนเข้าร่วมกิจการทางธุรกิจและการลงทุนกับธุรกิจภายในประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายต่างด้าว¹¹³ ด้านหนึ่งทำให้ฐานะทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับพวกมีความมั่นคงขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับพวก ได้คุ้มครองผลประโยชน์ทางการเมืองค้าของกลุ่มธุรกิจที่สนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพวก ทำให้ระบบการแข่งขันโดยเสรีประสพภาวะชะงักงัน และนำไปสู่การกระจุกตัวของกลุ่มธุรกิจผูกขาด ในขณะเดียวกันได้ทำลายโครงสร้างเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมลงอย่างย่อยยับ¹¹⁴ โดยรัฐบาลทำการส่งเสริมระบบอุตสาหกรรมแทนที่

¹¹⁰ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ บทกฎหมาย และเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย, หน้า 698

¹¹¹ ชรรค์ชัย บุนปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 164-165

¹¹² ลิขิต อีร์เวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 164

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173

¹¹⁴ เสน่ห์ จามริก, "ปัญหาการพัฒนาในสภาวะการเมืองไทย" รัฐศาสตร์สาร ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (ก.ย.- ธ.ค. 2525) อ้างในลิขิต อีร์เวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 165

ในทางการเมืองและการปกครอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism)¹¹⁵ โดยอาศัยมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2502 ในการจัดตั้งกระทรวงการเมืองของตน และในการสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองของตนและคณะ ในทางการบริหาร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ดำเนินการปรับปรุงอำนาจของนายกรัฐมนตรี จากการเป็น First Minister มาเป็น Chief Executive และได้รวมศูนย์อำนาจให้เข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรง ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 57 ซึ่งเป็นฉบับสุดท้ายได้เน้นถึงการให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรีในการปรับปรุงสำนักนายกรัฐมนตรีได้ตามที่เห็นสมควร โดยเพิ่มหน่วยงานจาก 12 หน่วยงาน เป็น 24 หน่วยงาน ในปี 2506¹¹⁶ ในทางการเมือง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้อาศัยสภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติทำหน้าที่ในการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาของพรรคการเมือง และใช้ระบบราชการเป็นหน่วยงานสำคัญในการปฏิบัติการตามนโยบายของรัฐบาล รัฐบาลของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยเนื้อแท้แล้วเป็นระบอบเผด็จการโดยข้าราชการประจำ มีข้าราชการฝ่ายทหารเป็นแกนกลางของอำนาจ และมีอำนาจเข้มแข็งที่สุด จนอาจกล่าวได้ว่า อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศเป็นของข้าราชการประจำ ประชาชนเป็นเพียงส่วนประกอบของการปกครองของระบอบ เผด็จการเท่านั้น ในทางความเป็นจริงอำนาจอธิปไตยมิได้มาจากปวงชนชาวไทย ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2502

นโยบายหลักด้านการเติบโตทางการเมือง และเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษา โดยใช้วิชาการสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ เพื่อระดมทรัพยากรทั้งมนุษย์และธรรมชาติมาพัฒนาประเทศ มีการตั้งหน่วยงานใหม่ ๆ เช่น กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ สภาวิจัย ฯลฯ การขยายการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยไปสู่ต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น สงขลา ปัตตานี การเน้นการลงทุนต่างชาติ การขยายอุตสาหกรรม การสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเช่น เขื่อน ถนนหนทาง ฯลฯ การกู้เงินจากธนาคารโลก การวางแผนเศรษฐกิจด้านหนึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และปริมาณในทางเศรษฐกิจและสังคม นโยบายต่อต้านสงครามเวียดนาม และนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในทางสังคมรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นส่วนเสริมที่สำคัญทำให้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและปริมาณในทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น และพลวัตยิ่งขึ้น¹¹⁷ แต่อีกด้านหนึ่งการพัฒนาในทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวผลักดันที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาในทางเศรษฐกิจและสังคมที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น จนระบอบการปกครองแบบเผด็จการไม่สามารถจัดการกับสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นได้ การพัฒนาการในทางเศรษฐกิจและสังคมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเป็นการชุกหลุมฝังศพของระบอบเผด็จการของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์เองในเวลาต่อมา

¹¹⁵ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 156

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172-173

ภายหลังจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปีพ.ศ. 2506 จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้สืบทอดอำนาจระบบการปกครองและแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ดำเนินต่อ จึงกล่าวได้ว่าความแตกต่างระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้สืบทอดอำนาจต่อก็น้อยมากในแง่ของบุคลิกเท่านั้น แต่ขณะเดียวกันระบบพ่อขุนของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มประสบปัญหา ทั้งนี้ ก็เพราะว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ส่งเสริมให้มีการร่วมมือระหว่างพ่อค้าและผู้นำทางการเมืองในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ กล่าวคือผู้มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองและนักธุรกิจเป็นผู้มีความคุ้นเคยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดการประสานประโยชน์อย่างมากระหว่างธุรกิจกับการเมือง และผู้นำทางการเมือง เช่น นายทหารชั้นผู้ใหญ่จำนวนมากไม่น้อยที่เป็นหลักยึดของนักธุรกิจเพื่ออาศัยบารมี ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีภูมิลำเนาอยู่นั้น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองต่าง ๆ ถูกบารมีและอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ บดบังไว้ ความขัดแย้งจึงไม่ปรากฏความรุนแรง เพราะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เปรียบเสมือนพระยาราชนิสิตที่ข่มสัตว์อื่นให้อยู่ในความกลัว แต่พอพระยาราชนิสิตสิ้นบุญลง กลุ่มผู้นำทางการเมืองต่าง ๆ ก็เริ่มโหวตตัว ขัดแย้งกันในทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง ด้วยบุคลิกของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่เน้นการอ้อมช้อม ทำให้ความขัดแย้งไม่แผ่ขยายออกไปมาก แต่ก็เพียงระยะหนึ่งเท่านั้น ผลสุดท้ายความขัดแย้งก็เริ่มรุนแรงขึ้น ขณะเดียวกันแรงบีบจากภายในกลุ่มการเมืองและจากประชาชนก็เริ่มมีต่อปัญหาประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง จนจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องยอมให้รัฐธรรมนูญฉบับที่ทำการร่างอย่างยาวนานคลอดออกมา¹¹⁸ คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511

หลังจากรัฐบาลเผด็จการได้จำกัดสิทธิทางการเมืองของประชาชนมาเป็นเวลานาน ความแตกแยกภายในคณะรัฐบาล และการกดดันของกลุ่มหลังประชาธิปไตย ทำให้รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ยอมคืนสิทธิทางการเมืองให้กับประชาชน โดยบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 มาตรา 37 ความว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินกิจการทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตย และไม่ขัดต่อระบบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ"

การจัดตั้งและการดำเนินการของพรรคการเมือง ย่อมเป็นไปตามบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมือง"

แต่รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้จำกัดสิทธิทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 มาตรา 139 ความว่า "รัฐมนตรีจะเป็นสมาชิกวุฒิสภา หรือสมาชิกสภาผู้แทนในขณะเดียวกันมิได้"

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 181-182

เพื่อให้การดำเนินการทางการเมืองเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2511 มาตรา 37 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้ดำเนินการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2511 ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม 2511 เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ มีพรรคการเมืองขอจดทะเบียนเพื่อเข้าต่อสู้การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 มีทั้งสิ้น 13 พรรคคือ¹¹⁹

1. พรรคสหประชาไทย เป็นพรรคที่ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนตัวจอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะรัฐบาลในขณะนั้น โดยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าพรรค พลเอกประภาส จารุเสถียร นายพจน์ สารสิน และ พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นรองหัวหน้าพรรค พล.อ.อ. ทวี จุลละทรัพย์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายแบบเดียวกับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร บริหารราชการแผ่นดิน
2. พรรคประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีคุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ และนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นรองหัวหน้าพรรค และนายใหญ่ ศวิตชาติ เป็นเลขาธิการพรรค ในระยะแรก ๆ ต่อมานายธรรมนุญ เทียนเงินได้รับตำแหน่งแทน ยึดนโยบายเสรีนิยมอย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
3. พรรคแนวประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคคือ ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว มีนายบุญเย็น วอทอง และพ.ต. สมาน ทองอร่าม เป็นรองหัวหน้าพรรค นอกจากนี้ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว ยังรับตำแหน่งเป็นเลขาธิการพรรคอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย วางนโยบายกว้าง ๆ ไม่จำกัดอย่างหนึ่งอย่างใด
4. พรรคประชาชน หัวหน้าพรรคคือ นายเลียง ไชยกาล มีนายเชมชาติ บุญรัตพันธุ์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายเสรีประชาธิปไตย และเน้นหนักในเรื่องส่งเสริมการศึกษา
5. พรรคเสรีประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคคือนายจรรุบุตร เรืองสุวรรณ เลขาธิการพรรคคือ พ.อ. สมคิด ศรีสังคม มีนโยบายกระจายอำนาจ พัฒนาเศรษฐกิจโดยถือเอาทรัพยากรในประเทศเป็นสำคัญ คุ้มครองชนชั้นแรงงาน โดยเน้นหนักทางเสรีนิยม
6. พรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ นายเทพ โชติณัฐิต เป็นหัวหน้าพรรค มีนายพรชัย แสงซัจจ์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายเน้นหนักทางสังคมนิยม
7. พรรคสัมมาชีพช่วยชาวนา พระช่วย เกษตรศิลปการ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายล้วน เวกชาลีกันนท์ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายช่วยชาวนาให้มีฐานะเสมอแก่การที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ และช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยไม่พอกแก่การครองชีพเน้นหนักทางเศรษฐกิจ

¹¹⁹ พรรคชัย บุญปาน (บรรณาธิการ), ประชาชาติเลือกตั้ง 18, หน้า 192-195

8. พรรคแรงงาน หัวหน้าพรรคคือ นายเชื้อ กาทแก้ว เลขานุการพรรคคือ นายวีระ ฤกษ์เมธี มีนโยบายเสรีประชาธิปไตย สนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจที่ให้ความมั่นคง และยุติธรรม แก่สังคมอย่างแท้จริง

9. พรรคประชาพัฒนา หัวหน้าพรรคคือ ร.อ. ม.ร.ว. วีระพงษ์ ทองแถม เลขานุการ พรรค คือ นายสำราญ จุลเชาว์ นโยบายเหมือน ๆ กับพรรคเสรีนิยมทั่วไป

10. พรรคชาวนาชาวนไร่ มีนายไพฑูย์ อารีชน ประธานกลุ่มชาวนาทั่วประเทศ เป็น หัวหน้าพรรค นายสนธิ ธรรมรักษ์ เป็นเลขานุการพรรค นโยบายเสรีนิยม เน้นหนักเรื่องการจัดที่ดินให้ ชาวนามีที่ดินเป็นของตนเอง

11. พรรคอิสระธรรม หัวหน้าพรรคคือ หลวงชัยสุภา เลขานุการพรรคได้แก่ นายทองดี อิศรชวิน นโยบายทางสายกลาง ยึดถือในอิสระภาพ เสรีภาพ และภราดรภาพเท่าเทียมกัน

12. พรรคสยามใหม่ มีพล.ต. กระแส เสนาพลสิทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายวิชัย โลจายะ เป็นเลขานุการพรรค ถือนโยบายปฏิรูปที่ดินเป็นรากฐานของสังคมใหม่ เน้นหนักด้านพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม เป็นแบบเสรีนิยมผสมกับสังคมนิยม

13. พรรคชาติประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว. น้ำเพชร เกษมสันต์ พ.ต. ชลอส รอรอด เป็นเลขานุการพรรค นโยบายเสรีประชาธิปไตย กว้าง ๆ ไม่มีการเน้นหนักด้านใด

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ได้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นอีก 4 พรรค คือ¹²⁰

1. พรรคอิสระ เกิดจากการรวมตัวของ ส.ส. ที่ไม่สังกัดพรรคใด เพื่อหาพลังทางการเมืองในสภา มีนายโกศล ไกรฤกษ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายสมพงษ์ อยู่หุ่น เป็นรองหัวหน้าพรรค และ นายบุญธรรม ชุ่มดวง เป็นเลขานุการพรรค นโยบายดำเนินไปอย่างกว้าง ๆ แบบเสรีประชาธิปไตย เหมือน ๆ กับพรรคการเมืองอื่น ๆ

2. พรรคชาตินิยม มีนายวิมพ์ วิมลมาลย์ เป็นหัวหน้าพรรค และเลขานุการพรรค นาย เกื้อ กลุ่มสูงเนิน และนายเฉลียว พินิจไชย เป็นรองหัวหน้าพรรค มีนโยบายเน้นหนักทางลัทธิชาตินิยม จะปลดเปลื้องหนี้สินชาวนา และช่วยชาวนากับบรรดากรรมกรทั้งหลาย

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195

3. พรรคท้องถิ่นก้าวหน้า นายชานาญ ชูบุรณ์ เป็นหัวหน้าพรรค นางแรม พรหมโบล บุญประสพ เป็นเลขาธิการพรรค มีนโยบายมุ่งสร้างหน่วยการปกครองท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สามารถแก้ไขความเดือดร้อนของประชาชนได้รวดเร็ว

4. พรรคสังคมประชาธิปไตย พ.อ. สมคิด ศรีสังคม เป็นหัวหน้าพรรค นายบุญยืน วอทอง เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายเสรีนิยม เน้นหนักให้มีการประกันสังคม และปรับปรุงความยุติธรรม ให้ศาลมีอำนาจในการพิจารณาคดีปกครองชั้นโดยเฉพาะ

ผลของการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ซึ่งมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวน 14,820,180 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมดจำนวน 7,285,832 คน คิดเป็นร้อยละ 49.16 เพื่อเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 219 คน²¹ ปรากฏผลตามตารางที่ 3.4 ดังนี้

ตารางที่ 3.4

บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคสหประชาไทย	75	38.25
2	พรรคประชาธิปไตย	57	26.02
3	พรรคแนวประชาธิปไตย	7	3.15
4	พรรคแนวร่วมเสรีชน	4	1.83
5	พรรคประชาชน	2	0.91
6	พรรคชาวนาชาโวไร	2	0.91
7	พรรคเสรีประชาธิปไตย	1	0.46
8	ไม่สังกัดพรรคใด	71	32.42
	รวมทั้งสิ้น	219	100.00

ที่มา : คัดแปลงจากกรมการปกครอง, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 อ่างในปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 78

²¹ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 53

ภายหลังจากการเลือกตั้ง พรรคสหประชาไทยได้ดึงเอาผู้ได้รับเลือกตั้งอิสระเหล่านี้เข้ามาสังกัดพรรค ทำให้พรรคสหประชาไทยมีจำนวนที่นั่งเพิ่มขึ้นรวมทั้งสิ้น 110 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ลดลงมาเหลือ 45 ที่นั่ง¹²² พรรคสหประชาไทยจึงมีความชอบธรรมในการจัดตั้งรัฐบาล และสามารถจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศได้สำเร็จ จอมพลถนอม กิตติขจรกับพวก จึงยังคงรักษาอำนาจทางการเมืองของกลุ่มตนไว้ได้ และสามารถสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจทางการเมืองของกลุ่มตนไว้ได้ แต่ผลสุดท้ายความขัดแย้งทางการเมือง และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่ผูกพันเหนียวแน่นกับกลุ่มธุรกิจก็เริ่มปรากฏขึ้นอีก กลุ่มเหล่านี้ได้แก่กลุ่มนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะให้ความคุ้มครองแก่กลุ่มนักธุรกิจพ่อค้าในลักษณะระบบอุปถัมภ์ แม้แต่สมาชิกพรรคสหประชาไทยก็เริ่มรวนเร¹²³ สำหรับสาเหตุที่ทำให้สมาชิกพรรคสหประชาไทยรวนเรนั้น นายชวน หลีกภัย ได้ให้สัมภาษณ์พิเศษเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี ของหนังสือพิมพ์สยามรัฐว่า "หลังเลือกตั้ง 2 ปี 9 เดือน ไม่คิดว่าจะมีการปฏิวัติเพราะไม่มีเหตุผลที่จะปฏิวัติเลย เหตุผลที่จอมพลถนอม (กิตติขจร) ปฏิวัติตัวเอง เป็นเหตุผลที่พวกเราฝ่ายค้านตำหนิไว้แล้วว่าอย่าเอาเงินมาแจก ส.ส. รัฐบาลในยุคนั้นในห้วงพัฒนาคนละ 3.5 แสนบาท ให้เฉพาะส.ส. ฝ่ายรัฐบาล เพื่อนำไปใช้หาเสียง เหมือนกับที่ในห้วงพัฒนาจังหวัดในยุคนั้น ซึ่งเราค้านว่าไม่ใช่หน้าที่ส.ส. ในขณะนั้น และถ้าให้เฉพาะส.ส. รัฐบาลก็ไม่ใช่ธรรมเนียมกับประชาชนในเขตของผู้แทนฝ่ายค้าน เราค้าน แต่รัฐบาลไม่รับฟัง แต่เวลาอุปสรรคๆ เหตุผลก็มาจากเรื่องส.ส. พรรคสหประชาไทยไม่ต้องการ 3.5 แสนบาท เขาต้องการ 1-2 ล้านบาท ก็กลายเป็นสาเหตุที่รัฐบาลยุบตัวเองในที่สุด"¹²⁴ จอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้ตัดสินใจยึดอำนาจเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2511 โดยให้เหตุผลในการยึดอำนาจว่า สถานการณ์โลกและภัยคอมมิวนิสต์คุกคามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ขัดขวางการบริหารงานของรัฐบาลและปกครองโดยระบบเผด็จการ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ถูกโค่นล้มโดยประชาชน โดยการนำของนิสิตนักศึกษา

การเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการของจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพ.อ. ณรงค์ กิตติขจร เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีนิสิตนักศึกษา บัณฑิตชน กรรมกร และกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์จากการยึดอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร กับพวก เป็นกำลังหลักในการโค่นล้มจนจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ต้องลาออกจากทุกตำแหน่ง และต้องลี้ภัยทาง

¹²² กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย, รายงานผลการวิเคราะห์การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513), หน้า 123-124 อ้างใน สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 106

¹²³ ลิขิต อีระเวคิน, วิชาการการเมืองการปกครองไทย, หน้า 182

¹²⁴ จัตุวา กลิ่นสุนทร (บรรณาธิการ), การเมือง-เพื่อนสนิท, หน้า 47

การเมืองไปอยู่ต่างประเทศ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เข้าบริหารประเทศชั่วคราว และดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยตามข้อเรียกร้องของประชาชน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยและพลังฝ่ายประชาธิปไตยได้เข้ามามีบทบาทในการปกครองประเทศอีกครั้งหนึ่ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2517 ได้ประกาศใช้บังคับพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2517 เป็นกฎหมายพรรคการเมืองฉบับแรกที่กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งจะต้องสังกัดพรรคการเมือง จึงเป็นการแข่งขันในระบบพรรคเป็นครั้งแรกในวงการเมืองไทย¹²⁵ ทำให้กลุ่มสนับสนุนจอมพลถนอม กิตติขจร กับพวก ในพรรคสหประชาไทยแตกสลายออกเป็นกลุ่ม ๆ และรวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองในระบบพรรค ตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย เช่น พรรคธรรมสังคมนายทวิช กลิ่นประทุม เป็นต้น พรรคในแนวสังคมนิยมได้รับการยอมรับให้จัดตั้งพรรคการเมืองได้ เช่น พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พรรคแนวร่วมสังคมนิยม เป็นต้น มีพรรคการเมืองจดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองรวม 44 พรรค เพื่อเข้าร่วมต่อสู้ในการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 26 มกราคม 2518 และวันที่ 4 เมษายน 2519 มีพรรคการเมืองที่สำคัญ ๆ ดังนี้ พรรคประชาธิปไตย พรรคธรรมสังคมนายทวิช พรรคเกษตรสังคมนิยม พรรคกิจสังคมนิยม พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พรรคพลังใหม่ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม ฯลฯ เป็นต้น ผลปรากฏว่ามีพรรคการเมืองที่สมาชิกได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียง 22 พรรค สำหรับการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 และเหลือเพียง 14 พรรค ในการเลือกตั้งวันที่ 4 เมษายน 2519 รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.5 และตารางที่ 3.6

¹²⁵ กระทบ หองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, การเลือกตั้งพรรคการเมือง และเสถียรภาพของรัฐบาล, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์เพรส, 2531), หน้า 83

ตารางที่ 3.5
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคประชาธิปัตย์	72	26.77
2	พรรคธรรมสังคม	45	16.73
3	พรรคชาติไทย	28	10.41
4	พรรคเกษตรสังคม	19	7.06
5	พรรคกิจสังคม	18	6.69
6	พรรคสังคมชาตินิยม	16	5.95
7	พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย	15	5.58
8	พรรคพลังใหม่	12	4.46
9	พรรคแนวร่วมสังคมนิยม	10	3.72
10	พรรคสันติชน	8	2.98
11	พรรคประชาธิปไตย	6	2.23
12	พรรคไทย	4	1.49
13	พรรคฟื้นฟูชาติไทย	3	1.12
14	พรรคอภิปัตย์	2	0.74
15	พรรคพลังประชาชน	2	0.74
16	พรรคแผ่นดินไทย	2	0.74
17	พรรคประชาธิปไตย	2	0.74
18	พรรคเศรษฐกิจ	1	0.37
19	พรรคเสรีชน	1	0.37
20	พรรคพัฒนาจังหวัด	1	0.37
21	พรรคแรงงาน	1	0.37
22	พรรคเกษตรกร	1	0.37
	รวมทั้งสิ้น	269	100.00

ที่มา : ดัดแปลงจากกรมการปกครอง, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518

อ้างอิง : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมือง และปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 79

ตารางที่ 3.6
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคประชาธิปัตย์	144	40.86
2	พรรคชาติไทย	56	20.07
3	พรรคกิจสังคม	45	16.13
4	พรรคธรรมสังคม	28	10.03
5	พรรคเกษตรสังคม	9	3.22
6	พรรคสังคมชาตินิยม	8	2.87
7	พรรคพลังใหม่	3	1.07
8	พรรคพลังประชาชน	3	1.07
9	พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย	2	0.72
10	พรรคพัฒนาจังหวัด	2	0.72
11	พรรคแนวร่วมสังคมนิยม	1	0.36
12	พรรคแนวร่วมประชาธิปไตย	1	0.36
13	พรรคพิทักษ์ไทย	1	0.36
14	พรรคแรงงาน	1	0.36
15	พรรคสยามใหม่	1	0.36
16	พรรคไทยสังคม	1	0.36
17	พรรคสังคมก้าวหน้า	1	0.36
18	พรรคธรรมาธิปไตย	1	0.36
19	พรรคประชาธิปไตย	1	0.36
	รวมทั้งสิ้น	279	100.00

ที่มา : คัดแปลงจากกรมการปกครอง, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2519

อ้างอิง : ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมือง และปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 80-81

การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ซึ่งกฎหมายกำหนดให้ผู้สมัครต้องสังกัดพรรคการเมือง ครั้งแรกมีพรรคการเมืองจดทะเบียนพรรคการเมืองรวม 44 พรรค มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จำนวน 20,243,791 คน จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 269 คน ผลปรากฏว่ามีผู้ไปใช้สิทธิ 9,549,924 คน คิดเป็นร้อยละ 47.17¹²⁶ พรรคการเมืองที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งมีเพียง 22 พรรค พรรคที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งตั้งแต่ 10 คนขึ้นไปมีเพียง 9 พรรค พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งได้รับเลือกตั้งสูงสุดจำนวน 72 ที่นั่ง รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.5 จึงทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการจัดตั้งรัฐบาลผสม ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่เมื่อรัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช แกล้งนโยบายต่อสภาปรากฏว่าสภากลางมติไม่ไว้วางใจ รัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช จึงต้องลาออก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคม ได้รับเลือก และได้รับการโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลต่อ รัฐบาลซึ่งมี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เข้าบริหารประเทศอยู่ระยะหนึ่ง ได้ตัดสินใจยุบสภาและกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 4 เมษายน 2519

ผลของการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 ซึ่งผู้สมัครรับเลือกตั้งยังต้องสังกัดพรรคการเมืองอยู่เช่นเดิม การเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 20,263,430 คน จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 279 คน ปรากฏว่ามีผู้ใช้สิทธิออกเสียงเพียง 9,072,629 คน คิดเป็นร้อยละ 43.99¹²⁷ พรรคการเมืองที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งมีเพียง 19 พรรค พรรคที่มีสมาชิกได้รับเลือกตั้งเกิน 10 คน มีเพียง 4 พรรค พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งสูงสุด มีจำนวนสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้ง 144 คน รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.6 พรรคประชาธิปัตย์จึงได้รับมอบหมายให้จัดตั้งรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้รับเลือกและได้รับการโปรดเกล้าให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เข้าบริหารประเทศได้ระยะหนึ่งก็เกิดการแตกแยก อันเนื่องมาจากการแย่งชิงตำแหน่งรัฐมนตรีภายในพรรคประชาธิปัตย์ และเกิดการชุมนุมคัดค้านการเดินทางกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันในทางการเมือง ระหว่างพลังประชาธิปไตยซึ่งมีนักศึกษานักศึกษา เป็นแกนนำ กับกลุ่มกำลังของกลุ่มขวาจัด เช่น กลุ่มกระหังแดง กลุ่มนวพล เป็นต้น ซึ่งมีกลุ่มทหารขวาจัดและนักการเมืองขวาจัดหนุนหลังอยู่ และในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กลุ่มทหาร (คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน) จึงได้เข้ายึดอำนาจ ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. 2517 ยกเลิกพรรคการเมือง สंहานินิสิตนักศึกษาและทำการจับกุมผู้นำนักศึกษา คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 และแต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี บริหารประเทศภายใต้การกำกับดูแลของทหาร หรือที่รัฐบาลเรียกตัวเองว่า "รัฐบาลหอย" ดำเนินนโยบายขวาจัด วางแผนการสร้างประชาธิปไตยภายในกำหนด 12 ปี ควบคุมหนังสือพิมพ์ กลุ่มนักศึกษา นักศึกษา และพลังประชาธิปไตย ทำให้บุคคลสำคัญ ๆ ในกลุ่มต่าง ๆ ต้อง

¹²⁶ สุจิต บุญบงการ, การพัฒนาทางการเมืองไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน, หน้า 53

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53

หลบหนีภัยจากรัฐบาลชวาจัดเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จากการดำเนินนโยบายชาวจัดของรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ก่อให้เกิดความแตกแยกภายในประเทศอย่างรุนแรง และนับวันที่จะทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเติบโตเข้มแข็งยิ่งขึ้น คณะนายทหารซึ่งนำโดย พล.อ. ประเสริฐ ธรรมศิริ จึงได้ทำการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2520 พล.ต. อรุณ หวาทสิน ผบ.พล 1 นายทหารคุมกำลังคนสำคัญของฝ่ายรัฐบาล ถูกฝ่ายยึดอำนาจยิงถึงแก่กรรม แต่การยึดอำนาจทำได้ไม่สำเร็จ พล.อ. จลาต หิรัญศิริ ผู้ลงมือยิง พล.ต. อรุณ หวาทสิน ถูกประหารชีวิต และนายทหารฝ่ายยึดอำนาจถูกจับกุม ต่อมาวันที่ 20 ตุลาคม 2520 คณะนายทหารนำโดย พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ทำการยึดอำนาจขับไล่รัฐบาลเผด็จการพลเรือนของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้สำเร็จท่ามกลางความพอใจของประชาชน ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2520 (ชั่วคราว) และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ซึ่งกำหนดให้วุฒิสมาชิกมีฐานะเท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไว้ชั่วคราวในบทเฉพาะกาล และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 เมษายน 2522 โดยกฎหมายมิได้กำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง ผลของการเลือกตั้งปรากฏตามตารางที่ 3.7

ตารางที่ 3.7

บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคกิจสังคม	82	27.24
2	พรรคชาติไทย	38	12.62
3	พรรคประชาธิปัตย์	33	10.96
4	พรรคประชากรไทย	32	10.63
5	พรรคเสรีธรรม	20	6.64
6	พรรคชาติประชาชน	13	4.32
7	พรรคพลังใหม่	8	2.66
8	พรรคเกษตรสังคม	3	1.00
9	พรรคกิจประชาธิปไตย	3	1.00
10	กลุ่มต่าง ๆ	6	1.99
11	ผู้สมัครอิสระ	63	20.93
รวมทั้งสิ้น		301	100.00

ที่มา : มนุชญ์ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับการเลือกตั้ง ปี 2522-2529 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529) หน้า 216-217 จัดทำตารางโดยผู้เขียน

การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2522 เป็นการเลือกตั้งที่ไม่มีกฎหมายพรรคการเมืองบังคับใช้ และความล่าช้าของกฎหมายพรรคการเมืองเกิดจากฝ่ายรัฐสภาเอง ที่ไม่สนใจดำเนินการให้กฎหมายพรรคการเมืองมีผลบังคับใช้ได้ทันการเลือกตั้ง การรวมตัวกันในทางการเมืองจึงเป็นการรวมตัวของกลุ่มเก่า และกลุ่มใหม่ ๆ ในลักษณะที่มีอิสระมากขึ้น แต่เป็นการรวมกลุ่มกันในลักษณะแคบ ๆ เพื่อร่วมกันต่อสู้ทางการเมือง และการรวมกลุ่มของกลุ่มผู้สนับสนุนการเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เช่น กลุ่มสนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์ เป็นต้น เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 21,283,790 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งสิ้น 9,344,045 คน คิดเป็นร้อยละ 43.90 เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 301 คน²⁹ มีกลุ่มการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจำนวน 11 กลุ่ม รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.7 ภายหลังการเลือกตั้ง พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และทำหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศต่อ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีได้บริหารประเทศต่อมาจนถึงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2523 จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย รัฐสภาได้ลงมติเชิญ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีและทำหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลเพื่อทำการบริหารประเทศต่อ เมื่อ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้เข้ารับบริหารประเทศ ได้ออกคำสั่งที่ 66/23 และ 65/25 ไขมาตรการทางการเมืองนำการทหารเพื่อต่อสู้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เป็นเหตุให้นักศึกษาปัญญาชนที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ออกจากป่าเข้าเมือง ทำให้กำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอ่อนกำลังลง และรัฐบาลสามารถยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้สำเร็จโดยพื้นฐาน มีสมาชิกคนสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้ามามอบตัวต่อทางราชการจำนวนมาก และได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2524 และต่อมาได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ยังคงมีผลบังคับใช้ระหว่างการเลือกตั้ง เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในขณะนั้น และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 18 เมษายน 2526

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 18 เมษายน 2526 นั้น พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พุทธศักราช 2524 มีผลใช้บังคับ มีพรรคการเมืองของจดทะเบียนพรรคการเมืองรวม 16 พรรค²⁹ แต่โดยผลของบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ผู้สมัครรับเลือกตั้งไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมือง มีผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งจำนวนทั้งสิ้น 1,880 คน³⁰ ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งสิ้นจำนวน 24,224,470 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งสิ้น 12,295,339 คน คิดเป็นร้อยละ 50.75³¹ เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 324 คน มีพรรคการเมือง

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53

²⁹ มนุษย์ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับการเลือกตั้งปี 2522-2529 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529) หน้า 221

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 235

เมืองที่สมาชิกพรรคได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวม 10 พรรค และผู้สมัครอิสระ อีกจำนวนหนึ่ง รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.8

ตารางที่ 3.8
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2526

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคกิจสังคม	92	28.3
2	พรรคชาติไทย	73	22.5
3	พรรคประชาธิปัตย์	56	17.2
4	พรรคประชากรไทย	36	11.1
5	พรรคสยามประชาธิปไตย	18	5.5
6	พรรคชาติประชาธิปไตย	15	4.6
7	พรรคประชาไทย	4	1.2
8	พรรคก้าวหน้า	3	0.9
9	พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย	2	0.6
10	พรรคประชาเสรี	1	0.3
11	ผู้สมัครอิสระ	24	7.4
	รวมทั้งสิ้น	324	100.0

ที่มา : มนูญ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับการเลือกตั้ง ปี 2522-2529 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529) หน้า 377-378 จัดทำ ตารางโดยผู้เขียน

หลังการเลือกตั้งรัฐสภาได้เห็นชอบให้ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศต่อไป จนกระทั่งในวันที่ 9 กันยายน 2528 ได้เกิดการกบฏนำโดยพล.อ. เสรีม ฒ นคร แต่รัฐบาลซึ่งนำโดยพล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ สามารถปราบปรามได้สำเร็จอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นพล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 27 กรกฎาคม 2529

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 27 กรกฎาคม 2529 กฎหมายกำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสังกัดพรรคการเมือง มีพรรคการเมืองส่งสมาชิกเข้ารับสมัครเลือกตั้งจำนวน 16 พรรค โดยมีผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 3,813 คน¹³² ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมดมีจำนวน 26,160,100 คน มีผู้ไปใช้ สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด 16,070,957 คน คิดเป็นร้อยละ 61.43¹³³ เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎรจำนวน 347 คน มีพรรคการเมืองที่สมาชิกได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 15 พรรค รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.9

---

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 387

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 400

ตารางที่ 3.9
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคประชาธิปัตย์	100	28.8
2	พรรคชาติไทย	63	18.1
3	พรรคกิจสังคม	51	14.6
4	พรรคสหประชาชาติไทย	38	10.9
5	พรรคประชากรไทย	24	6.9
6	พรรครวมไทย	19	5.4
7	พรรคราษฎร	18	5.1
8	พรรคกิจประชาคม	15	4.3
9	พรรคก้าวหน้า	9	2.5
10	พรรคชาติประชาธิปไตย	3	0.8
11	พรรคมวลชน	13	0.8
12	พรรคเสรีนิยม	1	0.2
13	พรรคพลังใหม่	1	0.2
14	พรรคแรงงานประชาธิปไตย	1	0.2
15	พรรคปวงชนชาวไทย	1	0.2
รวมทั้งสิ้น		347	100.0

ที่มา : มนุชญ์ วัฒนโกเมร, ข้อมูลพื้นฐานพรรคการเมืองปัจจุบัน และพรรคการเมืองกับการเลือกตั้งปี 2522-2529 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529) หน้า 490-491 จัดทำตารางโดยผู้เขียน

หลังการเลือกตั้งรัฐสภายังคงให้ความเห็นชอบให้พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศต่อไปอีกครั้งหนึ่ง การบริหารประเทศของ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ในครั้งนี้เริ่มมีกระแสการต่อต้านรุนแรงขึ้น นับตั้งแต่รัฐบาลตัดสินใจลดค่าเงินบาท และพล.อ. อาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ให้สัมภาษณ์คัดค้านและวิจารณ์รัฐบาล ตลอดจน ร.ต.อ. เฉลิม อยู่บำรุง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กล่าวโจมตีรัฐบาลและ พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ในเรื่องส่วนตัวรุนแรงยิ่งขึ้น จนในที่สุด พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ได้ตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 มีพรรคการเมืองส่งสมาชิกเข้ารับเลือกตั้ง รวม 19 พรรค รวมผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้นจำนวน 3,612 คน¹³⁴ มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งสิ้น 26,658,638 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั้งสิ้น 16,944,931 คน คิดเป็นร้อยละ 63.56¹³⁵ เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 357 คน มีสมาชิกพรรคการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 15 พรรค รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 3.10

¹³⁴ เกษม วัฒนธรรม (รวบรวม), ข้อมูลเลือกตั้ง 2535, หน้า 12 (ภาคผนวก)

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23

ตารางที่ 3.10
บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป
เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2531

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคชาติไทย	87	24.37
2	พรรคกิจสังคม	54	15.13
3	พรรคประชาธิปัตย์	48	13.45
4	พรรครวมไทย	35	9.80
5	พรรคประชากรไทย	31	8.68
6	พรรคราษฎร	21	5.89
7	พรรคประชาชน (รักไทย)	19	5.32
8	พรรคพลังประชาชนไทย	17	4.76
9	พรรคพลังธรรม	14	3.92
10	พรรคกิจประชาคม	9	2.52
11	พรรคก้าวหน้า	8	2.24
12	พรรคสหประชาชาติไทย	5	1.40
13	พรรคมวลชน	5	1.40
14	พรรคเสรีนิยม	3	0.84
15	พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (พลังใหม่)	1	0.28
รวมทั้งสิ้น		357	100.00

ที่มา : เกษม วัฒนธรรม (รวบรวม) ข้อมูลการเลือกตั้ง 2535, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง จำกัด, 2535) หน้า 12 (ภาคผนวก) จัดทำตารางโดยผู้เขียน

หลังการเลือกตั้ง พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ประกาศไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐสภาจึงลงมติเสนอชื่อ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เข้ารับโปรดเกล้าให้เป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีบริหารประเทศได้ระยะหนึ่ง ก็เกิดกระแสคัดค้านรัฐบาลรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะปัญหาการคอร์ปชั่น รัฐบาลถูกมองว่าเป็นนักธุรกิจการเมือง ทหารในกองทัพมาออกให้สัมภาระโจมตีรัฐบาล และวิจารณ์รัฐบาลรุนแรงขึ้น ในที่สุดทหารได้ใช้กำลังเข้ายึดอำนาจเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534

การปฏิวัติรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) โดยพื้นฐานแล้วเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตย ทำลายการเข้ามามีส่วนทางการเมืองของประชาชน และเป็นการทำลายพรรคการเมือง แต่การปฏิวัติรัฐประหารครั้งนี้ได้มีคำสั่งยุบพรรคการเมืองเช่นเดียวกับการยึดอำนาจครั้งแรกของจอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ การยึดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยในครั้งนี้ ในตอนแรกจึงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากความล้มเหลวของฝ่ายการเมือง และพรรคการเมืองเองที่ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือ ประกอบกับ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกซึ่งเป็นแกนนำสำคัญของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ประกาศไม่รับตำแหน่งทางการเมือง แต่หลังจากการยึดอำนาจผ่านไปเพียง 2-3 เดือนแรก กระแสคัดค้านการยึดอำนาจ และการวางแผนสืบทอดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง การดำเนินการเพื่อสืบทอดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) โดยการจัดตั้งพรรคสามัคคีธรรมขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการเข้ามามีอำนาจทางการเมือง การร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างความได้เปรียบให้กับพรรคการเมืองที่สนับสนุนการสืบทอดอำนาจของตน และการยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร โดยอ้างว่ายอมเสียสัจเพื่อชาติ ภายหลังจากเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 เป็นการสร้างวงจรอุบาทว์ขึ้นในระบอบการปกครองของประเทศไทย ได้ผลักดันให้กระแสการคัดค้านเป็นไปอย่างกว้างขวาง อย่างรวดเร็วในหมู่ประชาชนทุกสาขาอาชีพ และผลักดันให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านต่าง ๆ เช่น พรรคพลังธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคประชาธิปไตยและพรรคเอกภาพ เข้าร่วมทำการเคลื่อนไหวคัดค้านการสืบทอดอำนาจของผู้นำของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ กับพรรคการเมืองที่สนับสนุนการสืบทอดอำนาจของผู้นำของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ และเป็นครั้งแรกที่พรรคการเมืองเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับประชาชนอย่างจริงจังและเอาการเอางานอย่างที่สุด แม้พรรคการเมืองกลุ่มดังกล่าวจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวด้วยเหตุผลของตนเองก็ตาม ทำให้การเคลื่อนไหวคัดค้านขยายตัวมีประชาชนเข้าร่วมการคัดค้านเป็นเรือนแสน และผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางของประเทศ และนำไปสู่การใช้กำลังปราบปรามประชาชนผู้เข้าร่วมชุมนุมคัดค้าน ด้วยกำลังทหารอย่างโหดเหี้ยมทารุณ และล้มตายจำนวนมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศไทย หรือที่รู้จักกันในนาม "พฤษภาทมิฬ" จนเป็นเหตุให้ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

การอ้างเหตุผล "ยอมเสียสัจย์เพื่อชาติ" ของผู้นำกองทัพ และการใช้กำลังทหารติดอาวุธของกองทัพเข้าปราบปรามประชาชนผู้มาร่วมชุมนุมโดยสงบเปิดเผย ปราศจากอาวุธ อย่างโหดเหี้ยมทารุณ และไร้มนุษยธรรมของกองทัพในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬที่ผ่านมา ทำให้คุณธรรมของผู้ถืออาวุธของกองทัพถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง และทำให้ภาพพจน์ของกองทัพตกต่ำ และขาดความชอบธรรมทางการเมืองอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ภาพพจน์ของประเทศไทยในสายตาของสังคมโลกตกต่ำอย่างถึงที่สุด ภาพพจน์ของกองทัพโดยเฉพาะกองทัพบกตกต่ำอย่างที่สุด ภาวะเศรษฐกิจของประเทศได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างรุนแรง และผลักดันให้กลุ่มธุรกิจตื่นตัวรวมกลุ่มกันเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยให้การสนับสนุนนักการเมืองที่ดีมีคุณภาพ

การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจซึ่งได้พัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมเสรี ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานของระบบการเมือง ทำให้กลุ่มทุนและกลุ่มสาขาอาชีพต่าง ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าสู่ระบบการเมืองโดยผ่านพรรคการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน และการต่อรองผลประโยชน์ของกลุ่มได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการคอร์รัปชันอย่างหนักหน่วงไร้หลักการ และไม่มีอุดมการณ์ ทำให้ภาพพจน์ของพรรคการเมืองดังกล่าวขาดความชอบธรรมทางการเมือง พรรคสามัคคีธรรมซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อรองรับการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร และเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2534 ต้องประสบภาวะวิกฤติ เนื่องจากความกลุ่มทุนสนับสนุนพรรคได้ถอนการสนับสนุน พรรคจึงแตกแยกและในที่สุดต้องเข้าร่วมกับพรรคชาติไทย และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬได้ผลักดันให้กลุ่มสาขาอาชีพต่าง ๆ เห็นความจำเป็นของการที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเร็วขึ้นแบบก้าวกระโดด และเรียกร้องระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยที่มั่นคง มีประสิทธิภาพ และมีพรรคการเมืองที่เข้มแข็งสามารถตอบสนอง และเป็นตัวแทนของผลประโยชน์ของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้ โดยได้ร่วมกันจัดตั้งกองทุนส่งเสริมพัฒนาระบบประชาธิปไตย โดยมีสมาคมนักเรียนทุนรัฐบาลไทยเป็นแกนกลาง¹³⁶ ดังนั้น มาตรการทางกฎหมายจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สถาบันทางการเมืองมีความเข้มแข็ง สามารถตอบสนองความต้องการในการเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชน และของกลุ่มสาขาอาชีพต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตย

หลังการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ฝ่ายค้านซึ่งประกอบด้วยพรรคประชาธิปัตย์ พรรคความหวังใหม่ พรรคพลังธรรม และพรรคเอกภาพ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น "พรรคเทพ" ได้เข้าดำเนินการจัดตั้งรัฐบาล แต่ทำได้ไม่สำเร็จ เนื่องจากพรรครัฐบาลเดิมซึ่งมีพรรคชาติไทย พรรคเสรีธรรม พรรคกิจสังคม พรรคราษฎร ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น "พรรคมาร" ไม่ยอมให้ความร่วมมือและอ้างว่าฝ่ายของตนเป็นฝ่ายเสี่ยงข้างมาก ควรเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยไม่ยอมฟังเสียงคัดค้านจากประชาชน การแย่งชิงกันจัดตั้งรัฐบาลโดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรมทางการเมืองของฝ่ายพรรคมาร ทำให้คร. อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ต้องตัดสินใจเสนอชื่อนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งท่ามกลางความพอใจของ

¹³⁶ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ปีที่ 43 ฉบับที่ 12574 วันที่ 25 มิถุนายน 2535 หน้า 17

ประชาชนโดยทั่วไป หลังจากนั้นนายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 13 กันยายน 2535

การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2535 มีประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จำนวน 31,855,15 คน มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวน 19,760,377 คน คิดเป็นร้อยละ 62.02 เพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 360 คน¹³⁷ ผลของการเลือกตั้งปรากฏตาม ตารางที่ 3.11 หลังจากนั้นนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคที่มีสมาชิกได้รับการเลือกตั้งจำนวนมากที่สุด ได้รับการเสนอชื่อให้เป็นนายกรัฐมนตรี และจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหาร ประเทศจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ตารางที่ 3.11

บทบาทของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2535

ลำดับ	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวน ส.ส.	ร้อยละ
1	พรรคประชาธิปัตย์	79	21.94
2	พรรคชาติไทย	77	21.39
3	พรรคชาติพัฒนา	60	16.67
4	พรรคความหวังใหม่	51	14.12
5	พรรคพลังธรรม	47	13.06
6	พรรคกิจสังคม	22	6.11
7	พรรคเอกภาพ	8	2.22
8	พรรคเสรีธรรม	8	2.22
9	พรรคมวลชน	4	1.11
10	พรรคประชากรไทย	3	0.83
11	พรรคราษฎร	1	0.28
รวมทั้งสิ้น		360	100.00

ที่มา : มติชนสุดสัปดาห์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 630 ฉบับประจำวันศุกร์ที่ 18 กันยายน 2535, หน้า 13
จัดทำตารางโดยผู้เขียน

¹³⁷ มติชนสุดสัปดาห์, ปีที่ 12 ฉบับที่ 630 ฉบับประจำวันศุกร์ที่ 18 กันยายน 2535, หน้า 13

สรุป

1. ลักษณะการรวมตัวของกลุ่มการเมืองก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปีพ.ศ. 2475 เช่น การรวมตัวของกลุ่มกบฏ ร.ศ. 130 หรือการรวมตัวกันเป็น "คณะราษฎร" ไม่มีการจัดองค์การทางการเมืองที่แน่นอน และจำกัดอยู่ภายในกลุ่มคณะบุคคลที่ใกล้ชิดกันเท่านั้น จึงยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองในความหมายปัจจุบัน แต่ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เกิดการต่อสู้ทางการเมืองภายในรัฐสภาระหว่างกลุ่มคณะราษฎร และกลุ่มเจ้าที่สูญเสียอำนาจจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรจึงได้รวมตัวกันในบรรดากลุ่มบุคคลซึ่งมีแนวความคิดและอุดมการณ์ในหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกันในหลักใหญ่ ๆ เป็นสมาคมคณะราษฎร โดยมีการจัดองค์การที่แน่นอนและถาวรขึ้นตามธรรมชาติ สมาคมคณะราษฎรจึงมีฐานะเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย และได้จดทะเบียนเป็นสมาคมโดยถูกต้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเป็นพรรคการเมืองที่กำเนิดขึ้นในสภา เพื่อทำการต่อสู้ทางการเมืองในสภา ต่อมาเมื่อคณะชาติรวมตัวกันจดทะเบียนเป็นสมาคมคณะชาติ รัฐบาลในขณะนั้นได้ปฏิเสธโดยอ้างว่ายังไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ในขณะนั้น คณะชาติที่รวมตัวกันขอจดทะเบียนเป็นสมาคมคณะชาติในระยะแรกนั้นยังมิได้มีการจัดองค์การที่ถาวรแน่นอน และเมื่อรัฐบาลปฏิเสธการขอจดทะเบียนก็ล้มเลิกไป และไม่มีผู้ใดขอจดทะเบียนอีกเลย จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบพรรคการเมืองในประเทศไทยในขณะนั้นจึงเป็นระบบพรรคเดียว หลังจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 บัญญัติรับรองเสรีภาพในการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง มีกลุ่มการเมืองรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองครั้งแรกรวม 6 พรรค

2. การรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองครั้งแรกเป็นการรวมตัวกันในวงจำกัด และเป็นการรวมตัวของกลุ่มการเมืองที่มีแนวความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองโดยหลักใหญ่ ๆ เหมือนกัน หรือใกล้เคียงกัน เป็นพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุนตัวบุคคลให้ไปมีอำนาจทางการเมือง เช่น พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ รวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ และพรรคก้าวหน้า พรรคประชาธิปไตย รวมตัวกันเพื่อสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ ให้เข้ามีอำนาจทางการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย

3. การยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2490 เป็นเหตุให้กลุ่มสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ หดอำนาจทางการเมืองไปพร้อม ๆ กับแนวความคิดการรวมตัวกัน ของกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองเหมือนกันในหลักใหญ่ ๆ เพื่อสนับสนุนตัวบุคคลให้เข้ามีอำนาจทางการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย ถูกทำลายไปโดยคณะรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2490 และได้เกิดแนวความคิดในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ขัดทางการเมือง และกลุ่มทุนเพื่อสนับสนุนตัวบุคคลสำคัญในระบอบเผด็จการ ให้มีความชอบธรรมในการเข้ามีอำนาจทางการเมือง เช่น การรวมตัวของพรรคเสรีมันังคศิลา รวมตัวเป็นพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม พรรคสหภูมิ พรรคชาตินิยม รวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพรรคสหประชาไทย รวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุน จอมพลถนอม กิตติขจร

หรือกรณีของพรรคสามัคคีธรรมรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อสนับสนุนการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร เป็นต้น การดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมืองดังกล่าวอาศัยทุนเป็นตัวสนับสนุนที่สำคัญในการรักษาอำนาจทางการเมือง และเสถียรภาพทางการเมืองของกลุ่มผู้นำเผด็จการ พรรคการเมืองจึงมีบทบาทเพียงในรัฐสภาตามขอบเขตของกฎหมายที่กลุ่มผู้นำเผด็จการกำหนดให้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเท่านั้น บทบาทในการรวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจการของประเทศ ของประชาชน การขยายความคิดทางการเมือง ปัญหาทางการเมือง การคัดเลือกตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง และหน้าที่ที่จำเป็นของพรรคการเมือง ถูกจำกัดขอบเขตโดยกฎหมายและเงินทุนที่กลุ่มทุนสนับสนุนพรรคการเมืองเห็นว่าไม่เป็นอันตรายต่อฐานะ และอำนาจทางการเมืองของตนเท่านั้น และกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ใช้มาตรการทางกฎหมายที่ร่างขึ้นโดยกลุ่มเผด็จการ และข้าราชการประจำ โดยผ่านทางรัฐธรรมนูญและกฎหมายพรรคการเมือง ควบคุมดูแลมิให้พรรคการเมืองมีบทบาทในการทำลายอำนาจของตน และใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในทางการเมือง และสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจทางการเมืองของกลุ่มตน และพรรคการเมืองในลักษณะดังกล่าวจะสลายตัวในทันที เมื่อผู้นำที่พรรคสนับสนุนหมดอำนาจทางการเมืองหรือเมื่อผู้นำถึงแก่ความตาย และแนวความคิดดังกล่าวได้ถูกทำลายลงโดยเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลซึ่งมีแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองในหลักใหญ่ ๆ เหมือนกัน เป็นพรรคการเมือง เพื่อทำการต่อสู้ทางการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย ได้กลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองของไทยอีกครั้งหนึ่ง กระแสการเคลื่อนไหวของระบอบประชาธิปไตยที่เติบโตขึ้นจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้มีการยอมรับการจดทะเบียนของพรรคการเมืองในแนวทางสังคมนิยม จนถึงปี พ.ศ. 2519 และถูกทำลายไปโดยเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 การยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2520 ทำให้การรวมตัวกันเพื่อสนับสนุนกลุ่มเผด็จการดังกล่าวกลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง เช่น กลุ่มสนับสนุน พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ หรือกรณีของพรรคสามัคคีธรรม ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองของ พล.อ. สุจินดา คราประยูร เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยก็ได้เกิดขึ้น และกำลังพัฒนาจนถึงปัจจุบันนี้